

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskernes Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

Fremstilling

af

Stændernes Forhold i Middelalderen.

Udarbejdet

til Læsning for Disciplene i de høiere
Classer

af

E. Lembcke,
Adjunct.

Judbydelseskrift

til den offentlige Examen ved Vordingborg
lærde Skole i September 1844.

Lilligemed

Skoleesterretninger for 1843—44

af

Skolens Rector.

Kjøbenhavn.

Trykt hos J. E. Scharling.

I.

Fremstilling

af

Stændernes Forhold i Middelalderen.

Den romerske Stats Undergang ved de germaniske Folkesværms Angreb betegner mere bestemt end nogen anden Begivenhed et nyt Afsnit af Verdenshistorien. Det er ikke blot andre Folkelag, der herefter træde i Historiens Forgrund, ikke blot en anden Skueplads, hvortil Begivenhederne henflyttes, men en Verden, der gaaer tilgrunde, en ny Tankegang, der bevæger de følgende Tiders Historie. Det er ikke en Stat, der bukker under for en anden; men det er Staten i den antike Betydning, der tilintetgjøres, og en ny Organisation af Samfundslivet udvikler sig i dens Sted langsomt og igjennem Aarhundreders Kampe. Den brede Grændse mellem Oldtiden og den Tid; da et europæisk Statsystem kunde siges at have dannet sig, kaldes Middelalderen, der saaledes allerede ved sit Navn ere betegnet som en Overgangs- og Gjæringens Tid. Indholdet af dens Historie er en Række af eensidige Bestræbelser, der virke imod hinanden, indtil de stridende Elementer er sammenarbejdede til en organisk Udvikling.

I skarp Modsætning til den græst-romerske Verdensanskuelse, for hvilken Staten var det absolute Formaal, den Enkeltes Opoffrelse for denne ubetinget Pligt, og Patriotisme, ofte i en snæverhjertet Betydning, den høieste Dyd;

finde vi hos Germanerne den Enkeltes Ret og Værdighed eensidigen hævdet ligeoverfor det Almene. Paa dette Standpunct kan endnu ikke nogen Stat udvikle sig. Romerstatens Erobrere vare en Skare af Krigere, som det fælleds Foretagende havde samlet, og som deelte det erobrede Land som Seiersbytte imellem sig efter det Forhold, hvori Enhver havde bidraget til Seiren. Ogsaa efter Seiren vedblev deres Forfatning at være en reen militair, og den Betydning, Enhver havde for de fælleds Krigsforetagender, bestemte ogsaa hans Stilling i Samsundet. Paa denne Maade opstod den militair aristokratiskke Lehnsforfatning, der, i Begyndelsen fremgaaet paa naturlig Maade af Forholdene, snart truede med at tilintetgjøre den begyndende Samsundsorden og istedetfor en Stat at danne en Mængde Smaaherskaber, hvis Hovedinger stræbte efter den størst mulige Uafhængighed for sig selv, medens de bøde med despotisk Strængthed over deres Undergivne.

I Modsætning til denne anarchiske Retning staaer den christelig-katholske Kirke med sin strængt gjennemførte Stræben efter Eenhed. Kirken, som Germanerne forefandt paa et høit Standpunct af Udvikling, bemægtigede sig snart og let den høieste Indflydelse paa alle Forhold; den stod som en ordnende og forsonende Magt over Tidernes Uro, og udøvede en mægtig og velgjørende Virksomhed paa alle Livets Forhold. Men den Magt, som den aandelige Overlegenhed havde givet den, forledte den til at svigte sin Opgave; den blev et Rige af denne Verden, og med det samme en aandelig Tvangsansstalt, som af al Magt hæmmede de Spirer af Landsfrihed og Dannelselse, som den selv havde pleiet.

Men Kirken havde udstrakt sin Magt over alle Lande i Europa, den havde samlet alle Folkene under sine Faner til uhyre Foretagender; derved havde den bragt dem i Forbin-

delse med hinanden. Derved havde den aabnet et friere Overblik over Verdensforholdene, og en større Kreds for Virksomheden, og givet Culturen i alle Retninger et mægtigt Stød fremad. Industrien hævede sig ved de bestandig tiltagende Fornødenheder, og dermed bragtes efterhaanden en langt større Deel af Folket til høiere Velstand og med det samme til større Betydning i Staten. Borgerstanden hævede sig, og med dens forøgede Frihed og Betydning begynder først en egentlig Stat at udvikle sig; thi om den end i Begyndelsen endnu corporationsmæssig og egoistisk kun kjæmper for Privilegier, saa vare dog Communerne idetmindste hver for sig organiske Heelheder, der kun som saadanne kunde bestaae og udvikle sig, og som selv den ydre Nødvendighed tvang til Sammenhold imellem hverandre, medens deres Trang til Fyrsternes Bistand og den kraftige Hjælp, de til Gjengjæld kunde yde disse, vedblev at knytte dem til Staten.

Det er disse Hovedmomenter i Middeltalderens Historie, Lehnsvæsen, Hierararchie og Communerne's Opkomst, der skulle være Gjenstanden for den følgende Fremstilling.

I. Lehnsvæsenet.

De Efterretninger, der ere opbevarede om de germaniske Folks Tilstand paa den Tid, da Romerne lærte dem at kjende, skildre dem som et Folk, i hvis Forfatning Frihed og lige Ret for Alle er det fremherskende Træk. De levede i smaa Samfund, (oprindeligen maaskee fremgaaede af Slægtskabsforbindelser), forenede til fælleds Forsvar mod Fjender og til fælleds Benyttelse af en Landstrækning, hvoraf Enhver havde sin ligestore Andeel. Flere saadanne Menigheder i Forening danne et større Samfund, hvis Forbindelse nærmest gif

ud paa fælleds Forsvar i Krig*). De almindelige Anliggender afgjordes af samtlige Huusfædre paa Folkemødet, hvis Forhandlinger lededes af en valgt Forstander (Alderman, geref). Hovedforpligtelsen for ethvert Medlem af Samfundet var Deeltagelse i den fælleds Krigsudrustning (Hærmannia) under Anførsel af den dertil udvalgte Hovding. Lovrigt greb Samfundet kun i meget ringe Grad ind i den Enkeltes Forhold. Selv saadanne Gjerninger, der nu i enhver Stat betragtes som Angreb paa den offentlige Sikkerhed, vare der kun Gjenstand for privat Paatale. Drab sonedes med en vis fastsat Bøde (Mandebod), som det tilkom den Dræbtes Frænder at kræve, eller, hvis den nægtedes, at søge Fyldestgjørelse for ved egne Midler; at tage Blodbævn gjaldt da som en Vressag for Slægten.

En bestemt Adskillelse af Stænder fandt ikke Sted. Nationen bestod kun af de fribaarne Mænd med lige Rettigheder og Pligter. Trællene vare ingen Stand; de vare deres Herres Eiendom og deres Tilstand retløs. Selv Frigivelse unddrog Trællen ikke ganske fra hans forrige Eiermands Myndighed; dog stillede den ham i et Forhold til Staten og kunde, om end gennem flere Generationer, gaac over til fulstændig Frihed.

Det fattedes imidlertid under denne Forsatning ikke paa Spirer, hvoraf et Aristokratie i Tiden kunde udvikle sig. Allerede den Maade, hvorpaa Udøvelsen af den fulde Frimandsret var knyttet til den udeelte Besiddelse af Jordlodden, indeholdt et saadant Element. Grundeiendommen kunde ikke deles mellem flere Sønner; den ældste arvede den tillige med Stridshesten og Rustningen og dermed Faderens Ret

*) I Navnet „Hæreb“ af Hær er et Aftal af hundrede Mænd ligger maastee Begrebet af en saadan Forbindelse.

og Forpligtelse i Menigheden; kun Løssøret skiftede han med sine Brødre, som saaledes kom i et afhængigt Forhold til ham, hvis de ikke foretrak at drage ud for at forsøge, om Tapperhed og Krigslykke kunde skaffe dem en selvstændigere Stilling. Ofte søgte maasse flere saadanne i Forening en ubeboet Landstrækning og grundede der en ny Menighed; hyppigt sluttede de sig som Krigsfølge til en eller anden mægtig Høvding, hvis Tapperhed og Virksomhed lovede dem rig Velighed til Seier og Bytte; i Nordens D= og Kystlande vare Vikingstogene en sædvanlig Afledning for disse overflødige og urolige Kræfter. Men ogsaa iblandt det egentlige Samsund af fuldt= og ligeberettigede Frimænd viser der sig, saa langt tilbage i Tiden, som Historien naaer, om ikke en egentlig privilegeret Adelsstand i dette Ord's senere Bemærkelse, saa dog en tydelig Begyndelse til en saadan. Eiendomsulighed maa nødvendigviis opstaae i ethvert Samsund, hvor den ikke er holdt ude ved kunstige Loves Dvang; og allerede af større Eiendom følger i Reglen større Indflydelse. Kunde den Rigere underholde en Flok af tappre Følgesvende, saa havde han ikke blot i Krigen Velighed til at udføre vigtigere Bedrifter end den enkelte Frimand; men hans Anseelse maatte derved forøges ogsaa i Freden. Forspildte Sønnen ikke ved Udygtighed eller Ulykke den af Faderen erhvervede Anseelse, saa maatte naturligviis en gjennem flere Slægtled nedarvet Berømmelse og Magt give en saadan Familie en betydeligere Stilling i Samsundet end den simple frie Bondes. Vi finde da ogsaa Medlemmerne af saadanne berømte Slægter udmærkede ved en særegen Vencævnelse (Ædelinge) ja endog ved det meest paafaldende Tegn paa Anerkjendelse af deres høiere Værdighed, en større Mandebod, (saaledes f. Ex. hos Saxerne endog serdobbelt) ligesom ogsaa Menighedernes Forstandere, Dommere og Høvdinger mere ifølge Sædvane end

bestemt Ret valgtes blandt dem. Hvor de germaniske Stammer havde Konger, er disses Magt og Værdighed maaskee af ganske lignende Oprindelse. Ligesom Grændserne for deres Myndighed vare meget ubestemte og meest beroede paa Enhvers egen Dygtighed og Popularitet, saaledes forholdt det sig ogsaa med deres Værdighed. Ingen tænkte paa at benægte Folkets Ret til et aldeles frit Kongevalg; men der vare saamange Grunde til at blive ved den gamle Slægt, at man yderst sjældent forbigik den, og, skete dette, var invortes Krig i Almindelighed Følgen. (Et Exempel herpaa er Saxos Fortælling om Hjarne Skjald).

Disse aristokratiske Elementer udviklede sig stærkere end Smaarigernes Samling til større Stater. Til det store Lands-thing kunde kun de færreste Frimænd møde; og ligesom allerede Tacitus omtaler en foreløbig Behandling med Hovdingerne af de Sager, der skulde forelægges Folket, saaledes er vel snart de mægtige Uedelinges Indflydelse bleven overveiende paa de store Folkforsamlinger, om end Folket en Tidlang beholdt Retten til atter at prøve de tagne Beslutninger i de mindre Landsdeles Folkemøde. Hos Angelfarerne forekommer tidligt Witena-gemot (Forsamlingen af „de Viser“, men egentlig af Optimaterne) istedetfor det ældre Folc-gemot. Ved Erobringen af de forrige romerske Lande undergik Germanernes Forhold meget væsentlige Forandringer. De overordentlige Begivenheder, der havde foranlediget de germaniske Folks Vandring, og endnu mere Vandringerne selv maatte i høi Grad forrykke den gamle Tingenes Orden hos dem. Det var ikke enkelte Stammer, der førte Krigen, men Foreninger af flere forskjellige Stammer, eller endog fra mange Sider samlede Sværme, der ikke udgjorde noget Statssamfund. Denne Blanding maatte virke forstyrrende paa de gamle Sædvaner og Vedtægter. I de erobrede Lande fore-

fandt de endelig en fra dem ganske forskjellig Befolkning, som de hyppigt lode beholde dens forrige Retsforfatning imellem sig indbyrdes.

Men, hvad der meest afgjørende indvirkede paa Udviklingen af de germaniske Stammers Forfatning og gav dem sit eiendommelige Præg, var, at deres hele Tilstand under og en Tidlang efter Erobringen var en Krigstilstand, og det af dem besatte Land var at betragte som Krigsbytte. Som saadant blev det (dog idet en betydelig Deel overlodes de oprindelige Indbyggere) deelt mellem den seirende Nation eller rettere, Hær. Denne Deling kunde efter Omstændighederne ikke være lige. De store Udelinge og Hovdinge, der med talrigt Følge havde deeltaget i Toget og altsaa bidraget en større Andeel til Erobringen, maatte billigviis ogsaa faae en større Deel af Byttet; derved sattes de istand til ikke blot at belønne deres Følge, men ogsaa efter Krigen at beholde det i deres Tjeneste, hvilket vel væsentligen blev dem selv til Fordeel og forøgede deres Magt, medens det dog tillige syntes at være i Nationens Interessé, at en saa stor Mængde eiendomsløse Fribaarne paa denne Maade fandt deres Underhold. Herved opstod en ganske ny Besiddelsesmaade, der i Tidens Løb fik en gennemgribende Indflydelse paa Middelalderens hele Tilstand.

Istedetfor at Hovdingen forhen havde underholdt sit Følge paa sin Gaard, og hyppigen vel affædiget en Deel deraf, naar det Foretagende, hvortil han behøvede dets Bistand, var endt, betalte han det nu ved at overlade enhver af sine Mænd et Stykke Land til Udbenyttelse, saalænge han blev i hans Tjeneste, og med den Forpligtelse at yde Krigstjeneste, naar han dertil opfordredes. Det var imidlertid ikke blot Krigstjeneste, der betaltes paa denne Maade, men ogsaa al anden Slags personlig Tjenesteydelse. I deres Hjemstavn

havde de germaniske Fyrster ikke havt noget talrigt Tjenereskab om sig; Opvartningen i Huset besørge des ligesom Arbeidet ved Landbruget af Trællene. Den Fribaarne tjente ingen Herre uden som Kriger. Men efter Erobringen fik de snart skabt sig en Hofstat, hvis Embeder besørge des efter deres forskjellige Vigtighed af Trælle, Frigivne eller for en Deel af Landets Indsødte, der af Sædvane fra Keisertiden vare tilbøielige til endog at betragte saadanne Stillinger som Uresposter. Saaledes opstod en talrig Klasse af de saakaldte *ministeriales*, hvis Tjeneste ligesom Krigsfølgets lønne des med Tordegods, som den bekvemmeste Maade at betale paa.

∫ Mod sætning til den egentlige frie Eiendom (*Allodium*), kaldtes denne Art af Besiddelse *Lehn*, *beneficium fiscale*, senere *feudum* (af *fides*) og de, der stode i Lehn s forhold til en Anden, kaldtes hans „haandgangne Mænd, Hørige, Leute, fideles, *vasalli*,” — lutter Udtryk, der betegne et Afhængighedsforhold. Lehnet var altsaa en ringere Besiddelsesmaade, ikke Eiendom, og medførte ingenlunde de samme Rettigheder som denne. Vasallen fulgte sin Herre til Thinge, men selv havde han ingen Stemme der; selv i Kampen var hans Plads mindre hæderlig end Frimandens; Anfører kunde han aldrig blive; han stod ikke i noget Forhold til Staten men kun til sin Lehnsherre, der kunde fratage ham hans Lehn, naar han ikke længere vilde benytte hans Tjeneste; hvorimod han ogsaa fra sin Side kunde opsigte Forholdet og træde i en Andens Tjeneste. Men det varede ikke længe, før Vasallernes Vilkaar bleve langt mere fordeeltagtige. ∫ urolige Tider (s. Gr. under Merovingernes indre Stridigheder) var det Fyrsterne af yderste Vigtighed at sikke sig deres talrige Vasallers Troeskab, og de kjøbte den ved at indromme dem stedse gunstigere Betingelser. Saaledes bleve Forlehningerne først livsvarige, siden (eller idet Sædvane gik over til Ret) arvelige,

ofte endog paa Qvindesiden (Kunfellehn) og nærmere sig steds mere til Lighed med den frie Eiendom. Følgen heraf var, at Allodialbesidderne begyndte at blive mindre utilbøielige til at modtage Lehn, ja selv Ministeria, der samtidigen havde faaet Deel i samme Begunstigelser*). Da omsider Lehnsbesiddelsen blev langt fordeelagtigere end den frie Eiendom, fordi Heerbann (dette Navn var nu indtraadt istedetfor det forrige Heermannia) var forbundet med større Byrder, blev det steds hyppigere, at frie Grundeiere overdroge deres Eiendom til Kongen eller en mægtig Mand og modtog den tilbage af ham som Lehn, tildeels for at sikke sig mod mægtigere Naboers Overlast; især forekommer hyppigt saadan Overdragelse af frit Gods til Kirken, deels paa Grund af den større Sikkerhed, som dens mægtige Beskyttelse kunde yde, deels fordi Tidens religiøse Overtro ansaae et saadant Offer („pro redemptione animæ“) for Gud velbehageligt og gavnligt til Salighed.

Havde Nogen faaet en større Forlehning, kunde han, — idetmindste tiltoge de mægtige Vasaller sig denne Ret, — igjen udstykke den i mindre, hvis Besiddere da vare ham paa samme Maade forpligtede, som han sin Lehnsherre. En saadan Forlehning paa anden Haand kaldtes Afterlehen, *arrière-fief*. Da iøvrigt Lehnspligten naturligviis kun vedkom Lehnsodsset, og en Eier af frit Gods kunde modtage et andet Gods som Lehn, eller overtage et Ministerium, ligesom en Lehnsmand kunde ved Arv, Kjøb eller paa anden Maade komme i Besiddelse af frit Gods, saa opstod derved en

*) Hvor langt den frie Grundeier i Begyndelsen troede sig ophøiet over Lehnsmanden, har Historien opbevaret mærkelige Exempler paa, f. Ex. Fortælling om den baieriske Uedeling Etziko, der blev Gueboer af Sorg over, at hans Søn havde fornedret Familiens Adel ved at modtage en keiserlig Forlehning.

Mangfoldighed af undertiden meget indviklede Forhold, idet en Besidder af flere Godser kunde for en enkelt Deel af sine Besiddelser staae i Lehnforhold til en Anden, der udenfor disse Forhold maaskee var hans Eigemand eller endog hans Undergivne*).

Det var imidlertid ingentunde afgjort, at den frie Grundeier, mod at tage sit Gods til Lehn af den Mægtigere og give sig under hans Beskyttelse, altid opnaaede de samme fordeedlagtige Vilkaar. Evertimod nedsaak under disse Forandringer mange simple Frimænd i en sørgelig Ufrihedstilstand. Forholdet var nu saaledes, at Adelsstanden blandt det seirende Folk var tiltaget overordentligt i Antal, idet de privilegerede Lehnbesiddere regnedes dertil og nødde alle de Rettigheder, som før havde været Frimændenes, medens disse vare formindskede i Antal og ikke blot berøvede al Deeltagelse i Landets Regjering, men for en stor Deel endog Friheden. De erobrede Landes Indbyggere vare fra Begyndelsen komne i en hoist forskjellig Stilling. Endeel vare i Erobringskrigen gjorte til Trælle eller idetmindste Ufrie; i samme Stilling kom maaskee de, der beboede de blandt Erobrerne uddeelte Grundstykker; de Dvrige havde beholdt deres Eiendom omtrent med samme Ret, som deres nye Love gave dem. Efterhaanden blandedes de med det erobrende Folk, indtraadte i Ministerial- og Lehnforhold eller deelte Skjæbne med Mængden af dette.

*) Saaledes var f. Ex. Kongen af England for sine franske Besidderssers Vedkommende Vasal af Frankrigs Krone. Henrik Love eiede sine brunnævige Lande som Allodium, medens han tillige baade var keiserlig Lehnmand og Ministerialis. Alt selv en Konge kunde modtage Forlehuuing af sin Undersaat, er der blandt Andet Exempel paa i Philip 1, der modtager Biocomitatet over Bourges som Lehn af Greven af Santerre, og lader Hylning aflægge til ham i sit Navn. Philip den Smukke erklærede 200 Aar senere, at et saadant Forhold mellem Konge og Undersaat for Fremtiden ikke kunde finde Sted.

Graderne af Frihed eller Ufrihed vare efter de forskjellige locale og andre Omstændigheder overordentlige og mangfoldige; men Trældommen i den forrige Betydning ophørte efterhaanden ved Christendommens Indvirkning, tildeels vel ogsaa fordi Forholdene gjorde den overflødig.

Skjøndt den ovenfor givne Fremstilling nærmest gjælder de af Germanerne erobrede Lande, foregik der dog en ganske lignende Forandring ogsaa i de germaniske Lande, hvis Indbyggere vare blevne i Hjemmet, idet nogle af dem, som Tydskland, indlemmedes i det store frankiske Rige og altsaa umiddelbart paavirkedes af dets Institutioner, medens i andre, som det skandinaviske Norden, Kongerne med hine Landes Exempel for Die af al Magt begunstige de en Tingenes Orden, der forekom dem saa fordeelagtig for Udvidelsen af deres Magt, der lovede at skaffe dem en stedse slagfærdig Hær paa en Maade, der maatte synes beqvem, hvor der ikke var Mangel paa Land, og saaledes at gjøre dem mindre afhængige i deres Foretagender af Folkets Samtykke. De samme Grunde som ovenfor ere omtalte, bevægede ogsaa her de Frie til at træde over i Lehnforholdet, og de samme Følger viste sig i den videre Udvikling for Folkets Forfatning.

I hele den germaniske eller germaniserede Deel af Europa seirede saaledes Lehnssystemet efterhaanden over Allodialforfatningen, om end denne sidste intetsteds ganske ophørte*). Det var Kongerne selv, der havde begunstiget Lehnsvæsenets Udvikling, i den Mening derved at befordre deres egen Magt; men om det endog i Begyndelsen svarede til denne Hensigt, saa viste det sig snart, at dette System, naar det eensidigen tog Overhaand, maatte blive fordærveligt for Folkfriheden og for

*) Især i Tydskland vedblev der at bestaae meget Allodialgods. I Frankrig derimod gjaldt i nogle Provindsfer endog den Retregel: nulle terre sans seigneur.

Kongemagten, og Kongerne nødtes til Forholdsregler for at standse dets Dvenhaandtagen. Især Carl den Store arbejdede i denne Retning. Han tog de simple Frimænd i Beskyttelse mod de Mægtiges Tryk, forbød de hyppige Overdragelser af frit Gods til Kirken, hvorved Heerbann stedse formindskedes, og søgte at forebygge Provindsstatholdernes (Grevernes og Hertugernes) altfor store Magt, ved at ophæve nogle de største Statholderfæder, ved at sætte Greverne og Biskopperne i et gjensidigt controllerende Forhold til hinanden, og ved den aarlige Udsendelse af *missi dominici*, der skulde holde Ret i Provindserne, modtage Apellationer fra Grevernes Domstol til Kongens, hæve de kongelige Indtægter og paasee, at Greverne ikke misbrugte den dem betroede Myndighed. Men hans Efterfølgere besad ikke Kraft og Virksomhed nok til at vedligeholde dette Regjeringsystem. Snart blev Hertugernes og Grevernes Myndighed arvelig, og den Magt, som *missi dominici* havde havt, forenet med deres Embede, hvorved altsaa al Control bortfaldt. Gjennem hele Middeldalderens Historie strækker sig denne Kamp mellem Lehnaristokratiet og Kongemagten. Hver enkelt af de store Vasaller stræbte at gøre sig saavidt muligt til uindskrænket og uafhængig Herre over sit Territorium og at løsrive dette fra anden Forbindelse med den hele Stat end den, selve Lehnstjenesten medførte, hvilken man dernæst søgte at gøre sig saa let som mulig, ved at sætte snævrere Grændser for Tjenestetiden i Felten, Omfanget af Udrustningen o. s. v. De tiltog sig Ret til at være deres Undergivnes Dommere, hævdede Afgifter og Bøder af dem, og ophævede saaledes næsten det directe Forhold mellem dem og Staten. Deres Lehnspligt medførte, at de maatte holde Bevæbne, og i de urolige Tider nødtes de ofte til at anvende disse til at skaffe sig selv Beskyttelse og Fyldestgjørelse for Fornærmelser, som Staten ingenlunde altid kunde yde; deraf opstod

en Sædvaneret til private Feider, der blev hævdet som en væsentlig Adelsherlighed trods alle Kongernes Bestræbelser for at gennemføre den almindelige Landfred. I Forbindelse hermed stod den mod alle kongelige Forbud anmassede Ret til at bygge befæstede Borge, hvorved Landene opfyldtes med en Mængde Smaafæstninger, som, om de end en enkelt Gang kunde have været nyttige ved en fremmed Fjendes Indtrængen, dog langt oftere tjente Oprørsaanden og Røvgjerrigheden til Støttepunkter. Staten førtes sin Dødsning imøde og frembød paa eengang Billedet af Anarchie i det Store og frygtelig Despotisme i det Enkelte. Denne statsopløsende Tendents blev i Europas forskjellige Lande bekjæmpet af Kongerne under høist ulige Betingelser og derfor ogsaa med ulige Resultat. Tydskland og Frankrig frembyde i denne Henseende den stærkeste Modsatning.

I Tydskland var det frie Kongevalg (som fra Folket naturligviis var gaaet over til de mægtige Lehnshyrster, tilsidst endog til et Udvalg af disse) ikke blot anerkjendt som Grundfætning, men blev factisk udøvet, fordi Øver- og Neder-Tydskland stode rivaliserende ligeoverfor hinanden. Hiint repræsenteredes især af de frankiske og schwabiske, dette af de saksiske Hertuger, og imellem disse Slægter verlede Kongeværdigheden hyppigt under de heftigste Kampe, hvori Paverne ved Forestillingen om Nødvendigheden af, at Tydsklands Konge maatte krones til romersk Keiser, fik den ønskeligste Anledning til at blande sig. Følgen var, at enhver Udvidelse i Magt, som det lykkedes en enkelt Keiser at opnaae, blev kun Binding for hans Huus, men Tab for Kronen, forsaavidt denne ikke gik over paa hans Søn, som da blev en saa meget mægtigere og farligere Basal under den følgende Regjering. Hohenstaufernes mægtige Slægt beklædte Thronen i et Aarhundrede og kjæmpede hele denne Tid med Kraft og Talent for Statens Eenhed og for sin egen Magt; men medens den tildeels opnaaede at

ndmyge sin Arvesjende det welsiste Huus, bukkede den under i Kampen mod Paverne og de italienske Republikker. Ved Middelalderens Slutning var Resultatet af Kampene Tydslandske Udsplittelse i en Mængde mindre Stater, over hvilke Keiserens Høihed ikke var meget mere end et Navn. Hvad der endnu manglede i Rigets fuldstændige Opløsning fuldendte i den følgende Tid det religiøse Schisma.

I Frankrig havde Kongernes Bestræbelser havt et heldigere Udfald. Kongeværdigheden var hos Frankerne tidligt arvelig. I fire Aarhundreder havde det carolingiske Huus Tid til at befæste sig paa Thronen, og de vundne Resultater nedarvedes paa den følgende beslægtede Linie. Hvor Kongemagten var arvelig, kom enhver Udvidelse deraf Eftermanden tilgode, og skjøndt det ikke manglede paa hyppige Misgreb s. Ex. store Forlehninger til Kongernes yngre Sønner, ligesom tidt ogsaa en øieblikkelig Fordeel maatte kjøbes med Opoffrelser, der trykkede i den kommende Tid, arbejdede dog de franske Konger i det Hele med Overblik og klog Benyttelse af Omstændighederne til deres Maal. Heldige Omstændigheder, som Adelsflegters Uddøen (især ved Korstogene) Lehn's Forbrydelse o. s. v., satte dem istand til at inddrage betydelige Provindsfer under Kronen. Borgercommunernes Opkomst blev ved den velberegneede Beskyttelse, man ydede den, en Støtte for Kongemagten, og Indførelse af Appellation fra Vasallernes Domstole til Kongens var baade en Følge af dens Udvidelse og et Middel til at forøge dens Anseelse. Den farligste Vasal var Normandiets Hertug efter Englands Erobring, og til en Tid var næsten en Trediedeel af Frankrigs Provindsfer i hans Magt; men de indre Uroligheder i England formindskede Faren, og den franske Adels var vel mere tilbøielig til at staae Landets Konge bi mod en fremmed Fyrste end mod en indenlandsk Vasal. Vel vorede Faren under det walsiske Huus

indtil den Grad, at der for et Dieblif var Spørgsmaal om Frankrigs nationale Tilværelse; men Udgangen af Kampen var lykkelig og forøgede Kronens Besiddelser med alle de forhenværende engelske Lehn. Ludvig 11 fuldendte med blodig Consequents Lehnaristokratiets Undergang, og med Indførelsen af et regelmæssigt Statsystem og staaende Hære syntes Kongemagten afgjørende at have seiret.

I de øvrige europæiske Stater førtes den samme Kamp med forskjelligt Resultat. De nordiske Riger vare saaledes mod Middelalderens Slutning paa Vej til at blive Adelsrepublikker med en næsten titulær Konge i Spidsen; medens derimod i England under Adels og Fyrstestægternes Kamp Folkefriheden havde slaaet fast Rod, og Kampens Resultat syntes at være en Eigevægt af de forskjellige Kræfter i Staten.

II. Kirken.

1. Katholicismen.

Da Germanerne bemægtigede sig det romerske Riges Lande, var Christendommen allerede for en stor Deel udbredt iblandt dem ved christne Fanger, ved Germaner, der havde opholdt sig i det romerske Rige, overhovedet ved de mangehaande Berørelser, hvori de havde staaet til de romerske Landes Indbyggere; dens fuldstændige Seir over Hedenskabet var altsaa let og snart afgjort i disse Lande, og med det frankiske Riges Grændser udvidedes ogsaa Kirkens blandt de øvrige germaniske Nationer og deres nærmeste Naboer. Men den christelige Kirke havde under dette Tidsforløb modtaget en fra sin oprindelige meget forskjellig Retning, som, endmere begunstiget ved dens store og hurtige Tilvæxt, fortsatte sin Udvikling gennem de følgende Aarhundreder.

Den Menighed, Apostlene havde stiftet, var et Samfund

i Landen, grundet paa Daaben og Bekjendelsen af Troen paa Jesus Christus som Guds Søn og Verdens Frelser; der var i dette Samfund ingen Adskillelse mellem en styrende og en styret Klasse; ingen særegen Opfattelsesmaade af Christendommens Lære var betegnet som den ene og udelukkende sande; alle de forskjellige Retninger af det christelige Troesliv, der kunde bestaae med den indre og væsentlige Eenhed, kunde frit udvikle sig. Men under den aandelige Forvirring, der betegner den hedenske Verdensaands sidste Dage, vare en Mængde religiøse og filosofiske Secter opstaaede, hvoraf nogle benyttede christelige Forestillinger, som Former for Lærdomme, der vare den christelige Aand fremmede og fjendtlige. De fordærvelige Misforstaaelser og Forvanskninger af Christendommens Lære, som heraf kunde fremgaae, søgte Kirken at forebygge ved at opstille nøiagtigere Troesbekjendelser (Synsbøger) som Særkjender for den virkelige christne Menighed. Alt som Vranglærdommene bleve mangfoldigere, bleve i Modsatning dertil Bestræbelserne for at holde dem ude stedse ængsteligere, og de dertil sigtende Bestemmelser af Lærebegrebet stedse nøiagtigere og mere skarpt begrænsende. Under denne ivrige Stræben efter Eenhed maatte den christelige Aands Frihed nødvendigviis lide, idet saaledes den Udtryksmaade for den christelige Overbeviisning, som Menigheden til en vis, given Tid havde betjent sig af, som den bedste, der stod til dens Raadighed, nu blev opstillet som ubrydelig Form for alle følgende Tiders Tro. Man nærmede sig derved til en Forverling af den usynlige Kirke, de sande Troendes Samfund, der er opfyldt af Christi Aand og derfor kan betegnes som den ene, hellige almindelige og useilbare, med den synlige, virkelige paa et bestemt Sted og til en bestemt Tid eksisterende Kirke og overførte paa denne de Egenskaber, der kun kunne tillægges hiin.

Af den ovenfor antydede tiltagende Skarphed i Bestemmelserne af den christelige Lære fulgte naturligt, at den egentlige Menighed stedse mindre kunde have Stemme og Andeel i Fastsættelsen af Troessystemet, fordi dertil udfordredes en mere videnskabelig Indsigt, at derimod Lærerstandens efterhaanden affondrede sig som en udvalgt Klasse af høiere Indviede (*κληρος*, ordo) i Modsætning til Lægsfolk (*laici*, λαός). Geistligheden blev Kirkens egentlige Repræsentation, og af Kirkens Udvidelse fulgte det, at den, under den fortsatte Bestræbelse efter Eenhed ogsaa i Kirkens Styrelse, maatte udvikle sig som et trinviis opstigende Hierarchi. Biskop (*ἐπίσκοπος*) kaldtes i Begyndelsen Forstanderen for hver enkelt Menighed; men de første Menigheder opstode gjerne i større Stæder og udbredte sig over Landet i mindre Colonier, som da stode under Overopsyn af Hovedmenighedens Forstander. Over disse Biskopper hævede sig igjen Metropoliterne (Provindhovedstædernes Bisper, i den vestlige Kirke Erkebisper), og de mægtigste og meest ansete af disse tillagdes fortrinsviis Hædersnavnet Patriarker, som, i Begyndelsen brugt om Bisper i Almindelighed, senere blev en udelukkende Titel for Roms, Constantinopels, Alexandriens og Antiokiens Bisper. Den Medvirkning, Menigheden endnu en Tidlang havde øvet ved at vælge Biskopperne, blev den ligeledes unddraget, og Hierarchiet styrede Kirken med udelukkende Myndighed. Paa Bispernes Forsamliger (Synoder, Concilier) afgjordes alle kirkelige Anliggender, baade hvad Læren og Forfatningen angik; de vare enten provindsiale, paa hvilke den enkelte Provindses Anliggender forhandlede af dens Biskopper, eller oekumeniske, som repræsenterede den hele christne Kirke, og allerede af Bispernes Indvielse til deres Embede, (hvorved den hellig Aands Gave ved Haandspaalæggelse af de andre Bisper meddelees dem, saaledes som den troedes overleveret fra Apostlene) men endnu mere af den ovenfor

omtalte Dpfattelse af Kirkens Begreb fulgte det, at deres Beslutninger maatte betragtes som fattede under den hellige Lands Veiledning, altsaa useilbare.

Imedens Katholicismen dermed stod særdrig, manglede dog endnu ligesom Slutstenen i Bygningen. Endnu var Eenheden ikke sikket. Naar et vigtigt Stridspunct havde deelt Stemmerne i Kirken, kunde det være vanskeligt at tilveiebringe Eenhed i Beslutningerne; det var muligt, at et Concilium kunde skilles i to omtrent lige store Partier, hvoraf da et hvert omtrent med samme Ret kunde gjælde for den hele Kirkens Repræsantant. Først da var fuldstændig Eenhed tilveiebragt, naar een øverste Styrer var stillet i Spidsen for Kirken, for hvis Autoritet al Modsigelse af Partierne maatte forsvinde, hvis Stadfæstelse kunde give Concilierne Præget af Lovmæssighed. En saadan Magt var allerede forberedt ved de ydre Omstændigheders Indflydelse.

De fire Patriarchers Magt og Bærdighed var lige. Men Alexandriens og Antiochiens Diocceser bleve formindskede, og deres Patriarchers Indflydelse forringet ved Vandalernes Indtrængen i Africa, Persernes i de asiatiske Provindser, og i det syvende Aarhundrede bleve de løskrevne fra Niget, da deres Provindser faldt i Arabernes Hænder. Bispen i Constantinopel kunde vel ofte benytte sig af sit nærmere Forhold til Hoffet til at gjøre sin Villie gjældende ved Understøttelse af keiserlige Magtsprog; men netop derved blev han selv til andre Liden udsat for at maatte tjene til Redskab for Hoffets Planer, og denne hans Afhængighed skadede hans Anseelse i Kirken. Roms Biskop havde en lykkeligere Stilling. Rom var endnu stedse for Folkenes Forestilling Verdens egentlige Hovedstad; dets Navn havde en ældgammel Hæder, som ingen anden Stad kunde maale sig med. Selv for den christne Kirke havde det Ærværdighed og Betydning. Paulus havde

grundet denne Menighed, den eneste apostoliske i hele Occidenten; han havde lidt Martyrdøden her tilligemed Petrus, og denne, hvem Herren syntes at have skjænket et Fortrin for sine øvrige Apostler, havde efter Sagnet været Rom's første Biskop, fra hvem den hellige Kands Gave var overantvordet gennem den uafbrudte Række af hans Efterterfølgere*); her meente man maatte Troen være bevaret i mere usforvansket Reenhed end andetsteds. Den romerske Patriarch's Stilling i Staten var paa Grund af de politiske Forhold friere end nogen af de andres. Medens Herredømmet over Italien under mange Kampe deelttes eller vekslede mellem Ostgothor, Græker, Longobarber og Franker, stod det ofte til ham selv at vælge sin Overherre; var den enes Herredømme trykkende, kunde han søge Beskyttelse hos den anden; hans Hengivenhed kunde ved hans kirkelige Anseelse være af Vigtighed og værd at kjøbes med Begunstigelse. Saaledes steg stedse hans Anseelse og Fortrin for de øvrige Bisper, der i Regelen henvendte sig til ham som Voldgiftsmand i Tvistigheder; hvad der i Begyndelsen kun var sædvanligt, blev efterhaanden anseet som en Ret; mange Bisper foretrak egennyttigen hans Herredømme for deres nærmere Foresattes, Erkebispens; andre indsaae, hvor meget Kirkens Magt maatte vore ved saaledes at samle sig om et Midtpunkt, saaledes Bonifacius, Tydsklands Apostel, der, efter at have modtaget Erkebispværdigheden, frivilligt lovede den romerske Stol Lydighed og formaaede alle Tydsklands Bisper til at følge sit Exempel. I det niende Aarhundrede fremkom der en Samling af Decretaler, som skulde være udstedte af tidligere Paver og udgaves for at være samlet af en ældre Biskop Isidor af Sevilla, hvori

*) Sagnet om Peters Episcopat er usikkert; Aaastanden om den uafbrudte Række af Bisper efter ham er bevist at være urigtig.

Kirkens uindfrænket monarchiske Forfatning fremstilles som anerkjendt gennem flere Aarhundreder. I den offentlige Mening var Paven's Magt dengang saa fastgrundet, at dette Actstykke (som beviisligen er en Dydigtelse) ikke vakte nogen Modsigelse, og i den følgende Tid kunde Ifidors Decretaler endog paaberaabes som gyldigt Beviis for Pavernes Ret til Herredømmet.

Saalædes stod Kirkeriget fuldenbt med et Overhoved, der, som Petri Efterfølger og Christi Statholder paa Jorden, havde en Magt høiere end al menneskelig Magt, hvis Bud agtedes som Udtryk af Guds egen Villie, som havde Myn- dighed til at løse og binde, at skjænke og unddrage Kirkens Belsignelse og dermed den evige Salighed*).

Medens Kirkens Forfatning udviklede sig i denne Retning, maatte af samme Grunde dens hele Væsen antage en Charakter af Udvorteshed, der i høi Grad fjernede den fra den apostoliske Kirkes Forbillede. Istedetfor den simple Forkyndelse af Evangeliet traadte en pragtfuld Gudstjeneste, hvori Ordet aldeles traadte i Baggrunden for en Mængde af Ceremonier, der ofte vare laante af det gamle Testaments eller endog af den hedenske Cultus, alle beregnede paa at blænde og impone- nere den sandfelige Mængde, befæste dens Urefrygt for Kirkens Tjenere og betegne den Magt og Værdighed, hvor- med de vare stillede ligesom imellem Gud og Menneskene. I Forbindelse hermed blev det steds mere ydre Kjendtegn, der maatte godtgjøre Enhvers Udkomst til den Frelse og Salighed, som Kirken havde at skjænke. Frivillig Forsagelse af denne

*) Navnet papa o: Fader brugtes først som Tiltale til enhver Geistlig, siden ubelukkende om den romerske Biskop; ogsaa Titelen oekumenisk Biskop forekommer. Selv kalde nogle Paver sig i deres Skrivelser: *servus servorum Dei*.

Verdens Nydelse, Opoffrelse af sin Eiendom i christelig Dighed, selvpaalagte Lidelse blev ikke blot ansete for udvortes Tegn paa det selvforægtende, ydmyge og angergivne Sind, der er den christelige Aand egent; men da Kirken ikke kunde prøve Hjerterne, blev det disse Gjerninger selv, uden Hensyn til Sindelaget, hvorpaa der lagdes Vægt. For de Letfindige blev det paa denne Maade beqvemt at affinde sig med deres Samvittighed ved en Fasten, en Valsfart, en Gave til Kirken eller de Fattige; men hos de alvorligere Gemytter, der ikke meente saa let at kunne tilfredsstille den guddommelige Lovs og Samvittighedens Fordringer, udviklede sig en mørk asketisk Retning, der drev Mange til at søge Frelse ved en fuldkommen Løsrivelse fra Alt, hvad der gjør det jordiske Liv skjønt og glædeligt, ved at bortgive al deres Eiendom og tilbringe deres Liv i en fuldkommen Afsondring fra Verden, undertiden i vilde Ørkener under Savn af enhver Bequemmelighed og under strænge Bodsøvelser. Saadanne Eremiters Levnet ansaaes for særdeles fortjensligt, og ofte blev en saadan af Omegnens Beboere anset for en Helgen, hvis Bøn formaade at bevæge Himlen endog til Vidundere. Thi det var naturligviis en Følge af denne hele Betragtningssmaaade, at dersom visse Gjerninger kunde forsone Guddommen, saa maatte det være muligt ved endnu større Anstrængelser at erhverve sig en særegen Fortjeneste og Udgang til Naaden. De, der nu ved store og udmærkede Bedrifter i Guds Riges Tjeneste, ved at ofre Livet for deres Tro (Martyrerne) eller ved et overordentlig strængt asketisk Levnet antoges at have erhvervet en saadan særegen Udførelse til Guds Naade, kaldtes Helgener og betragtedes som staaende i et nærmere Forhold til Gud, saa at den himmelske Retfærdighed endog ved deres Bøn kunde bevæges til at tilgive andre Menneffers Brøde, og ligesom at lade deres Fortjeneste komme Andre til gode. Dverst

blandt denne Helgenstare, der bestandig tiltog i Antal, stod Christi Moder, dernæst Apostlene og alle de af den ældste Kirkes Martyrer, hvis Navne vare opbevarede; hvorledes Helgendyrkelsen i sin crasseste Form undertiden var vanskelig at skjelne fra Hedenskabet, er bekjendt, ligesom den dermed forbundne Reliquiedyrkelse kunde nærme sig til den raaste Fetischisme. Ved Sjælemesser anraabte Kirken Helgenernes Forbøn for de Døde; og Læren om Aflad grundede sig paa Antagelsen af en *thesaurus supervacuorum meritorum*, hvorover Kirken kunde disponere.

Af denne Retning fremgik endelig et af Katholicismens mærkeligste Phænomener, Munkevæsenet. Mænd, der vilde hellige deres Liv til Andagten, levede ikke altid i absolut Ensomhed, (overhovedet havde Eremitlivet især hjemme i Orienten); hyppigt forenede flere saadanne sig, og levede i en fælleds Bolig (*claustrum*, Kloster) idet de deelte deres Tid mellem fælleds Andagtsøvelser og Arbeide, hvorved de erhvervede sig det Nødvendigste til Livets Ophold. I Begyndelsen aldeles frie Samfund af Lægfolk, antog de efterhaanden visse Ordensregler, en særegen Dragt og Tonsuren (et Sindbillede paa Christi Lidelse, Tornekronen). Optagelsen blev betinget ved et ugjenkaldeligt Løfte om Fattigdom, ugift Stand og Lydighed mod Forstanderen (*abbas*). I Middelalderens urolige Tider var det naturligt, at Enkelte kunde blive trætte og ængstede af Verdens Larm, og at et saadant stille Tilflugtssted kunde være dem en Velgjerning. Videnskaberne navnlig, forsaavidt der kunde være Tale derom, havde i Middelalderens første Tider næsten intet andet Fristed end Klostrene, og i denne Henseende have de bevaret mangen en enkelt Spire, som ellers vilde være gaact under. Ogsaa af andre Fredens Gjæringer ere de ikke uden Fortjeneste (Agerdyrkning, Haandværker). Men det laae i Tidssalderens Aand,

at Folket betragtede et saadant Levnet som helligere end selv den geistlige Stand, saa at det endog troede, at en Messe i Klosterets Capel eller en Grav paa dets Kirkegaard var tjenligere til Sjælens Salighed end det, den regelmæssige Kirke kunde skjænke. Saaledes optoges Munkestanden i Kirken ved Siden af Klerus, og af Klostrene fremgik ofte Kirkens høieste Styrere. Folkets Agtelse forøgede snart ved fromme Gaver Klostrenes Formue, og de større Klosters Abbeder stode snart ved Siden af Bisperne, og vare ligesom de store Rigsvaaller. Men herved maatte Klosterlivets Væsen aldeles forandres. Fattigdomsløftet blev illusorisk ved Opdyngelse af saa store Rigdomme; dermed forfaldt Sædernes Strængheid, Tilstrømningen til Klostrene tiltog, da de ikke længer tilbøde en Tilflugt blot for den religiøse Trang, men ogsaa for Lysten til Lediggang og Bellevnet; denne Tiltagen af en Befolkning, der medbragte et verdsligt Sind og verdslige Begjæringer, nedbrød endnu mere Disciplinen og Fleertallet af Klostrenes Historie giver et Billede af en Fordærvelse, der var utrolig, hvis ikke saa mange Vidnesbyrd bekræftede den.

I Følelsen af den mægtige Indflydelse, Munkevæsenet havde udøvet til at befæste Kirkens Magt, forsøgte man en Reform deraf, som, hvad de gamle Munkeordener angik, havde et forffjelligt Udfald; men i det 13de Aarhundredes Begyndelse stiftede to begejstrede Mænd Domingo Gusman og Francesco d'Assisi, begge af deres Samtid agtede for Helgener, to nye Ordener, Dominicanernes og Franciscanernes. De levede blot af Almisse, forkastende al Eiendom (deraf Navnet Tiggermunke, Barfodmunke) og vare ikke bundne til Opholdet i Klosteret men drog Landene rundt som Bodsprædikanter. En ordnet Bestyrelse med et fælles Overhoved (*generalis*) i Spidsen for hele Orden, medens under ham

Provincialer o. s. v. forestode de mindre Afdelinger, gav deres Bestræbelser Enhed og Sammenhold, og deres Omgang med Folket, samt deres Ret til at høre Skrifte og meddele Absolution overalt gav dem en stor Indflydelse paa Folket og gjorde dem en Lidlang til et kraftigt Bolværk for Pavedømmet. Først i Reformationens Kampe, under hvilke de optraadte som fanatiske Forsvarere af alle gamle Misbrug og gjorde sig latterlige i Kampen mod Videnskaben, fik deres Popularitet og Anseelse et dødeligt Stød.

2. Kirkens Indflydelse paa Folkelivet.

Religiøsitet var et fremtrædende Træk hos Germanerne. Deres Præster kunde i Gudernes Navn udøve en Magt over dem, som deres Frihedskjærlighed ikke indrømmede nogen mennekelig Dyrighed. Desto lettere maatte den christne Kirke være istand til at gribe og beherske den. Selv den usuldfomnere Form, hvorunder Christendommen fremtraadte i den katholske Kirke, maatte være skikket til at skaffe den lettere Indgang hos et raat Folk. Dens Gudstjenestes Pragt, de mange og mystiske Ceremonier, de Belønninger for Fromheden, de skrækelige Straffetruusler for Synden, hvorved den lokkede og forserbede Phantasien, vare fortrinligt skikkede til at virke paa en sandselig Mængde, medens dens Fordringer til Menneskenes Villie, der mere gik ud paa udvortes Unstrængelser og Dffre end paa aandelige Kampe, netop vare stillede saaledes, at en saadan Menighed kunde gaae ind derpaa. Derhos havde Katholicismen ogsaa en ædlere folkelig Side. Medens Retten ofte kun sad i Spydstagen, medens ingen Love havde Kraft til at forhindre Bold og Uret, var Kirken ofte de Undertryktes Talsmand og mægtige Beskytter. Medens i Staten en overmodig Krigerkaste traadte de andre Stænder under Fødder, aabnede Kirken en Kampplads, hvor den aandelige

Dygtighed alene gav Udgang til Prisen, og hvor selv den Ringeste af Herkomst kunde hæve sig til en betydningsfuld Stilling. Den Fattige og Hjælpeløse, hvem den Tids ufuldstændige Statsforvaltning saare lidet tog Hensyn til, meddeelte Kirken af sin Rigdom med en Gæmildhed, som vedligeholdtes ogsaa i dens fordærvede Tider, og som mægtigt bidrog til at bevare den Mængdens Hengivenhed. Den katholske Kirke traadte Mennesket imøde paa ethvert Skridt i Livet, den lod sig ikke lække men søgte ham, og tilbød ja paanødte næsten sine Belgjæringer; den nøiedes ikke med at give Livets vigtigste Momenter sin Indvielse; men den steg ned i Hverdagslivet, den meddeelte sin Belsignelse til Baaben, til Arbejderens Redskaber, og var end ikke fri for at komme den raa Dvertro imøde. Saaledes udøvede Kirken en Indflydelse paa hele Folkelivet, som kjendes paa ethvert Punkt i Middelalderens Historie.

I Almindelighed maatte den christne Kirke selv i sin katholske Skikkelse virke formildende og forædlende paa Sæderne. Den befæstede og forhøiede Familielivets Hellighed, den virkede til Afskaffelsen af Trældommen, idet den viste hen paa alle Menneskers lige Ret og fremstillede Frigivelse af Trællene som en Gud velbehagelig Gjærning; den krigeriske Raahed kunde den ikke undertrykke, men arbejdede dog paa saavidt muligt at standse Selvhævnen og de private Feiders Voldsomhed, idet den befalede en Gudsfred (*Treuga dei*) paa visse Dage i Ugen, og saa ofte den var istand dertil, straffede Brud derpaa med sin hele Strængthed.

Den krigeriske Tidsaand, som den ikke kunde udrydde, gav den dog ved sin Indflydelse en ædlere Holdning. Af denne Paavirkning fremgik Riddervæsenet, som giver Middelalderens Krigerliv sit eiendommelige poetiske Præg, og som maa omtales her, fordi det staaer i Sammenhæng med Kirkens Udvikling.

Hos de gamle Germaner synes det at have været Skik,

at Faderen ved visse Høitideligheder overgav den vorne Søn Waabene og erklærede ham for Kriger. Hos Middelalderens Udel udviklede sig maaskee heraf en Art af laugs-mæssig Fremgangsmaade, hvorved den unge Kriger gennem flere Trin af Lærings- og tjenende Stand steg til det Trin, der i udmærket Betydning betegnes med Navnet miles eller, fordi kun Kampen til Hest gjaldt for hæderlig, Ridder. Denne Værdighed modtog han af en ældre Ridder, i Forbindelse med en kirkelig Indvielse, hvorved han afslagde et Løfte paa at opfylde sin Stands Pligter; men det, der fordreides af ham, var ikke Tapperhed alene; det var Uresfrygt for Religionen, Ugtelse for Dvindefjønnet, Beskjærmelse af de Værgeløse mod Bold og Uret, Trofasthed mod sit givne Ord, Høviskhed i Sæder. Selv i Kampen gjaldt visse Regler og Hensyn, som det var en Uresfag at overholde, og hvorved den dog i en vis Grad hævedes over det reent barbariske Standpunct. Slette og æreløse Gjerninger udelukkede Ridderen fra Deeltagelse i Turneringerne; saaledes kaldtes de glimrende, ofte blodige, Kamplege, som i Fredens Tid vare Prøver paa Waabensværdigheden og Heiligheden til at erhverve Berømmelse.

Den meest kjæmpemæssige Uttring af den ridderlige Aand og af Kirkens mægtige Herredømme over Folkenes Sind er Korsstogene, hvis speciellere Historie hører andetsteds hen, men hvis Betydning i Kirkens Udviklingsgang her ikke kan forbigaaes.

De Steder, hvor Frelseren havde levet og den evangeliske Historie var foregaaet, maatte for den christelige Følelse have en naturlig Interesse. Men denne fik en særegen og forhøiet Betydning ved den katholske Kirkes hele Retning mod det Ydre. En Balfart til disse Steder blev allerede ved Rejsens Besværligheder og Farer en Bodsgjerning, der maatte tillægges en større Værd end en almindelig Balfart. Graven, hvori

Herren havde hvilet, og hvoraf han var opstanden, var naturligviis Hovedgjenstanden for den fromme Interesse. Man meente at kunne paavise dens Sted, og allerede paa Constantins Tid var en Kirke bleven bygget derover. Pillegrimmsreiser til denne bleve derfor stedse hyppigere, og skjøndt Araberne havde bemægtiget sig det hellige Land, lagde de dog, af Tolerance og Handelsklogskab, ingen Hindringer iveien for disse talrige Besøg, der bragte dem Fordeel. Men, da deres Magt var styrtet af de vilde Seltschucker, gjorde disses Naahed og Landets anarchiske Tilstand de christne Pillegrimmes Stilling stedse besværligere og farefuldere. Af 7000 Pillegrimme, der vare dragne afsted under fire tydske Bispers Anførsel, kom kun 2000 tilbage. Resten havde fundet Døden eller Fangenskab. Stedse stærkere lode de Hjemvendtes Klager. Da skete det, at Petrus fra Amiens kaldet Eremiten, som havde deelt de Christnes Nød og Farer blandt Hedningerne, i en Drøm saae Frelseren, der bød ham at kalde hele Christenheden til at befrie hans Grav og det hellige Land af de Bantroendes Hænder. Han fremstillede sig for Paven og aabnede sin guddommelige Sendelse. Tanken var saa ganske i Tidens alderens Aand, at den maatte gribe Europa med uhyre Magt. Urban den 2den saae, hvor mægtigt det vilde bidrage til Kirkens Forherligelse, naar den kunde samle alle Nationer under sine Faner til et stort, helligt Foretagende. Medens Eremiten drog om i Landene og opflammede Folket ved sin prophetiske Prædiken, henvendte Urban paa en Forsamling i Clermont (1095) sin Opfordring til Frankrigs Adel, som modtog den med Begjistring. 600,000 Krigere af alle Europas Folkslag samlede til Toget, alle mærkede med Korsets Tegn; „Gud vil det“ var deres Løsen. Kirken gav sine Rigdomme hen til Udrustningen, den forbød enhver Christen at hindre nogen Korsfarer; den lovede Syndernes Forladelse for dem, der

deeltog i Toget og for dem, der hidroge ved Gaver. Alt var tilstede, hvad der kunde virke paa den Tids Menneſker. Ved frigerſt og æventyrlig Bedrift kunde Synderne udfønes, Himlens Salighed erhverves. Ure og Magt, Øſterlandets Rigdomme loffede de Jordiſkſindede, Fyrſterne ſaae ſig befriede fra mangan en urolig Vaſal; de Ringe og Undertrykte kunde i den hellige Kamp vinde en fri og hæderlig Stilling. De fanatiſke Skarer, der under Eremitens Anførſel vare ilede forud, bleve en Skræk for de Chriſtne Lande, ſom de droge igjennem, et let Bytte for Fjenden. Den ordnede Hær under Gottfred af Bouillons Anførſel erobrede det hellige Land under uſigelig Nød, foraaſaget mere ved dens egen overvætted Størrelſe, der fremkaldte Hunger og Sygdomme, end ved Fjendernes Sværd. Med Anſtrængelſen af ſin ſidſte Kraft ſtormede den Jeruſalem og reiſte en Chriſtelig Throne ved Herrens Grav.

Korſtoget havde været en Ridderbedrift i det Store, og det var en ridderlig Stat, der oprettedes i det hellige Land. Riddervæſenet modtog her en ny eiendommelig Udvikling. Der opſtode Riddersamfund, hvis Medlemmer aflagde Munke-løfterne med Tilføiſe af et nyt: Kamp for Korſet imod de Wantroe. Diſſe Ordener vare den væſentlige Støtte for det nyoprettede Kongerige, mange enkelte glimrende Bedrifter vare udførte af dem; men det giſ dem ſom Munkeordenerne; med den tiltagende Rigdom og Magt forſaldt deres Disciplin om end ikke deres Tapperhed, og de bleve egenmægtige og egenyttige Corporationer, der undertiden i den Grad glemte deres oprindelige Pligt, at deres Stormeſtere undertiden blandt Kongerigetſ Fjender ſtode endog i Forbund med Tyrkerne. Ved Jeruſalemſ Fald forſvandt deres Betydning for ſtørſte Delen. Johanni-terne forſvarede endnu en Tidlang Rhodus, og modtog eſter dens Erobring af Carl den 5te Malta, hvor de endnu i den nyere Hiſtorie have opfyldt deres Ordensløfte ved at forfølge

Nordafrikas Sørøvere, indtil, efter Dens Befættelse af Neapolcon, Ordenens Historie ophørte. De tydske Riddere droge fra det hellige Land til Preussen, hvis hedenske Indbyggere de christnede med Sværdet; Landet berøvedes dem ved deres egne Stormesteres troløse Politik. Tempelherrerne (af deres Bolig paa det Sted, hvor Salomos Tempel havde staaet) droge efter Palæstinas Fald til Europa med deres Rigdomme og bleve farlige og urolige Vasaller for flere Konger. Rygtet beskyldte dem for Kjætterier og østerlandsk Dvertroe, samt Vaster, som Orienten kunde have lært dem. Philip den Smukke benyttede det til under Tilsidesættelse af alle lovlige Former at berøve Ordenen dens Godser og mange af dens Medlemmer Livet; Paven hævede den aldeles 1313.

Kongeriget ved den hellige Grav blev forgjæves understøttet ved et nyt Korstog og jevnlig Tilstrømmen af frigerske Pillegrimme. Betrængte af Tyrkernes fortsatte Angreb og endnu mere ved sin egen indre Søndersplittelse, faldt det inden et Aarhundredes Forløb. Ved Slutningen af det næste var, uagtet gjentagne Anstrængelser af Europas tappreste Fyrster og Riddere, ikke een Stad i det hellige Land i de Christnes Magt.

For Kirken vare Korstogene af overordentlig Betydning. Det havde viist sig, at den formaaede at byde over Folkenes Kræfter og at reise Hære til at gennemføre sine Hensigter, mægtigere end nogen Fyrste var istand til, og at en Kamp for Guds Rige med verbdlige Vaaben kunde finde Folkenes Sympathie. Kirken undlod heller ikke at forfølge den. Den vedblev at prædike Korstog ikke blot til den hellige Gravs Forsvar, men ogsaa mod de endnu hedenske Dele af Europa (s. Ex. Østersølandene, Waldemar Seier); enhver saadan Erobring var tillige en Udvidelse af Kirkens Gebeet, af Klerefjets Antal og Magt. Og da en ny Lære begyndte at

udbrede sig i Europas sydlige Lande især i Frankrig, som vilde føre Kirken tilbage til den oprindelige apostoliske Eenfold i Lære og Forsatning, og som imod Hierarchiets Magtsprog vovede at henvise til den hellige Skrift og beraabe sig paa de Christnes fælleds præstelige Ret og Værdighed, da lod Innocens den 3die sine Legater drage gennem Landet og prædike Korstog mod disse farlige Kjættere (Albigenser eller Waldenser), og den hellige Krigs Rædsler ødelagde et af Europas skønneste Lande. Men Paven var ikke tilfreds med at have tilintetgjort den aabenbare Modstand; han meente ved Skræk at kunne udrydde Kjætteriets Spire af Hjertene og oprettede en Domstol, som forvandlede Kirkens Herredømme over Sjælene til det skrækkeligste Samvittighedsstyranii. Denne „hellige Inquisition“ skulde ikke blot drage aabenbare Kjætterier for sin Domstol, men endog efterspore de hemmelige. En ubetænksom eller misforstaaet Uttring, en Forsømmelse af en af de mange befalede Kirkeskikke, en unævnt Anklagers løse eller opdigtede Beskyldning kunde paadrage en Anklage for dette Tribunal, hvis hemmelige Retsforhandlinger og affyelige Procesmaade (der fordrøede en almindelig Bekjendelse af den Anklagede selv istedetfor at fremlægge en bestemt Anklage) bleve endnu mere skrækkende ved dens hemmelige Fængsler, dens Anvendelse af Torturen og ved sine barbariske Straffe; de vare for mindre Forsæelser offentlig og streng Kirkebod, ofte Confiscation af Eiendommene, for bevist Kjæteri Døden paa Baalet. I høitidelig Pomp blev hele Kirkens Høihed og Vælde baaren til Skue ved disse Autodafeer, til hvilke i Spanien især Dødagelsen af hemmelige Jøder eller Mahomedanere leverede talrige Offere. Inquisitionen indførtes isøvrigt ikke i alle Europas Lande fuldstændigt, og intetsteds uden at møde heftig og ret-

færdig Ubillie fra Folkets Side, der i Tydskland og selv i Spanien endog kostede nogle af dens Dommere Livet.

En saadan Magt over Folkelivet, som den, Kirken her viste sig at have udøvet, var ikke længere en blot aandelig Indflydelse; den stod lige overfor Statens Magt udrustet med umaadelige verdslige Kræfter, beredt til at optage Kampen med denne og med grundet Haab om Seiren. Men i denne Stilling til Staten var Kirken ikke kommet paa den fremstillede Maade alene.

3. Kirkens Forhold til Staten.

Saalænge den christne Menighed befandt sig i den hedenske Stat ofte forfulgt og truet af denne, var det naturligt, at den kom til at danne en i Modsætning til Staten afluttet Corporation. De Christnes religiøse Følelse saarede ved Alt, hvad der paa nogen Maade mindede om Afguderiet, og da nu Oldtidens offentlige Liv paa ethvert Punct var knyttet til den hedenske Religion, enhver offentlig Act ledsaget af religiøse Skikke, saa unddroge de sig saavidt muligt enhver Berørelse med Staten; navnlig var det dem en Forargelse, at see Hedninger som Dommere imellem sig indbyrdes, og de betragtede det som en Samvittigheds sag at lade deres Retsstridigheder afgjøre ved Boldsigmænd af deres egen Midte, i Reglen af Menighedens Forstandere. Da Christendommen var bleven Statsreligion, maatte Forholdet væsentlig forandres; men, som det forhen er viist, at Modsætningen mellem Kirken og (den hedenske) Verden nu udviklede sig som en Modsætning mellem Klerus og Lægsfolk, saaledes indtraadte nu det tidligere Forhold i en forandret Skikkelse, idet denne Klerus aflutter sig som Corporation, men anerkjendt som saadan af Staten og med en stedse tiltagende Indflydelse i denne. Efter den germaniske Retsgrundsaetning, at Enhver burde dømmes

af sine Eige, var det i sin Orden, at Geistlige dømtes af en geistlig Domstol. Men, hvor kirkelige og verdslige Interesser i en saadan Sag stode imod hinanden, kunde man ikke altid vente den strængeste Retfærdighed af en saadan Domstol, og det var derfor kun gjennem haarde Kampe, at Kirken kunde hævde sin fuldstændige Immunitet. (Henrik 2. af England, Thomas a Becket). Men ogsaa udenfor saadanne Sager, der umiddelbart angik Kirken eller Klerus, erhvervede Geistligheden sig en Indflydelse, der fra Bedtægt efterhaanden blev til Ret. Kirken blev betragtet som den naturlige Formynder og Værge for alle Hjælpeløse (*personæ miserabiles*). Den kunde tage dem i Beskyttelse, der flygtede til dens Territorium; (denne Asylret var, ligesom de hedenske Temples, en naturlig Følge af Urefrygten for de hellige Steder); den kunde i visse Tilfælde ved sin Mellemkomst bevirke Forbryderens Benaadning eller idetmindste Dødsstraffens Estergivelse; Biskopperne havde Ret til hver Søndag at lade Fangerne fremstille for sig, for at paasee, at de ikke behandlede umenneskeligt; overhovedet havde de Ret til at paatale enhver Misbrug af Dyrighedens Myndighed. Paa den anden Side vendte Kirken sin straffende Magt imod saadanne Forbrydelser, som Statens Love ikke indeholdt tilstrækkelig Betryggelse imod. Dette skete vel i Begyndelsen kun paa reen kirkelig Maade, ved at anvende de aandelige Skrækkemidler og saaledes bevæge Forbryderen til at underkaste sig den Bod, Kirken paalagde ham; men ogsaa her blev dens Ret efterhaanden formeligt anerkjendt af Staten, og alle saadanne Forbrydelser, der syntes nærmest at være et Brud paa Religionen og Sædterne, bleve henlagte under den geistlige Domstol (f. Ex. Ugteskabsbrud, Meced, Uager). Der udviklede sig paa denne Maade ved Siden af Statens Lovgivning en kirkelig (den kanoniske Ret), hvis Bestemmelser, der for en stor Deel vare laante af den romerske

Ret, senere tideels gik over i den verdslige Lovgivning. Selv i saadanne Sager, der utvivlsomt henhørte under den verdslige Domstol, tiltog Kirken sig undertiden Ret til at gribe ind, naar den ene Part ønskede at bringe Sagen for dens Dom, eller naar en Brøde imod Religionen stod i Forbindelse dermed.

Men den egentlige Grundvold for Kirkens Magt i Staten og tillige en uundgaaelig Anledning til Sammenstød med denne var dens Besiddelse af Jordegods.

De ældste christelige Lærere og Menighedsforstandere havde ingen anden Indtægt end Menighedens frivillige Gaver. Da Christendommen havde fortrængt Hedenskabet og var bleven Statens Religion, var det naturligt, at de Eiendomme, der havde tilhørt de hedenske Templer, for en stor Deel bleve henlagte til de christne Kirker, for at skaffe de stedse talrigere Geistlige Underhold. Under Kirkens bestandig mere katholske Udvikling blev det anseet for fromt og Gud velbehageligt at skænke eller testamentere Gods til Kirken, et Kloster eller til de Fattige under Kirkens Forvaltning, og mange Fyrster og Mægtige søgte at udsone deres Synder ved rige Gaver af dette Slags. Fromhed og Trang til Beskyttelse foranledigede endvidere Mange til at tage deres Eiendom til Lehn af Kirken, hvis paa denne Maade vundne Rigdomme end mere forsøgedes ved Eiendommens stigende Værdi. Saaledes var en meget betydelig Deel af Jordeiendommene i de fleste Lande i Kirkens Besiddelse, og Bisper og Abbeder kom derved i samme Forhold til Staten som de øvrige Grundbesiddere. De vare Kongens Lehnsmænd og havde alle saadannes Rettigheder og Forpligtelser; de havde Jurisdiction paa deres Godser, Ret til at oppebære Afgifter, Bøder o. d. l. og vare forpligtede til Krigsrustning, naar de opfordredes; personlig Krigstjeneste fritog deres Embede dem for, men mange af

dem, som vare af adelig Herkomst og mere opdragne til Krigere end til Geistlige, undflog sig ikke for selv at føre deres Skare imod Fjenden. Pavestolens Besiddelser i Italien vare af selv samme Beskaffenhed. Da Pipin var kaldet til Hjælp af Paven imod Longobarderne, overgav han Pavestolen de fra dem erobrede (forhen de græske Keisere tilhørende) Lande som Lehn, og denne Forlehning bekræftedes og forøgedes efter det longobardiske Riges Tilintetgjørelse af Carl den Store, der isvrigt netop gjorde sin Myndighed gjældende som Pavens Lehnsherre og Dommer. Efter det carolingiske Riges Opløsning var det sølgelig den tydske Keiser, der som Italiens Lehnsherre ogsaa var Pavens.

Dette Forhold mellem Kirke og Stat maatte efter sin Natur uundgaeligt føre til en Kamp mellem begge. Som øverste Lehnsherre maatte Kongen have udelukkende Ret til at bortgive det ledige Lehn; men, hvor Lehnet hørte til et geistligt Embede, blev Spørgsmaalet, om den verdslige Lehnsherre ogsaa var berettiget til at besætte dette, hvilket Kirken modsatte sig som et Indgreb i dens naturlige Ret. Det tilhørte de særskilte Staters Historie at berette de enkelte Optrin af denne i alle Lande sig gjentagende Strid om Investituren (Belehningen med Ring og Stav, den biskoppelige Værdigheds Symboler). Dens verdenshistoriske Skueplads var Tydskland, fordi den tydske Keiser gjorde Fordring paa Overlehnhøiheden ikke blot over Rigets Biskopper, men over Paven og dermed over Kirken, hvorved han da vilde have een Afkomst mere til at betragtes som Overhoved for hele den christelige Verden. Medens Ottonerne i Tydskland kraftigen bestræbte sig for at hævede den keiserlige Myndighed og tillige at gjøre Rigets Høihed over Italien gjældende, vandrede i Rom en Række af Paver, hvis Lehnnet maatte gjøre Kirken foragtelig i Folkenes Dine. Italiens Store grebe voldsomt ind i Kirkens

Unliggender, i Rom var Anarchie; Pøbeloprør, Bestikkelser, Mord vare de Midler, hvorved Paveværdigheden erhvervedes og bevaredes. Otto den 1ste og 3die drog gjentagende Gange til Italien, dømte og affatte de uværdige Paver og udnævnte andre. Det romerske Folk maatte sværge aldrig at vælge en Pave uden Keiserens Samtykke. Efter Otto den 3dies Død gjentog de forrige Optrin sig paa ny, og Verden saae en kort Tid tre Paver, af hvilken den ene havde erhvervet sin Værdighed for Penge, de andre ved Vold. Da drog Keiser Henrik den 3die til Italien, sammenkaldte en Synode i Sutri 1046, som affatte alle 3 Paver og udnævnte en tydsk Biskop i deres Sted; Romerne maatte gjentage det tidligere Løfte, og efter den sidst udvalgte Paves Død bade romerske Gesandter Keiseren at bestemme hans Eftersølger. Men, da efter Henrik den 3dies Død Keiserværdigheden tilfaldt hans Søn Henrik den 4de først et Barn, siden en vilkaarlig og ubesindig Regent, tog Sagen den modsatte Vending, idet Kirkens Styrelse til samme Tid kom i en Mandes Hænder, som gjorde Kirkens Seier og Høihed til Maalet for sin mægtige Lands hele Stræben, og som i Kampen for dette Maal kjendte ligesaalidet til Frygt som til Skaansel. Hildebrand, en Mand af ringe Herkomst, der fra simpel Munk var stegen til den høieste kirkelige Værdighed, havde allerede som Cardinal været Kirkens egentlige Styreter under en Række af Paver, der valgtes og herskede under hans Indflydelse; efterat han selv havde besteg Pavestolen, var hans Liv en uafbrudt Kamp mod Kirkens indre Fordærvelse og for dens Herredømme over Verden.

Fyrsternes Ret til at besætte de geistlige Embeder havde medført de skadeligste Følger for Kirken. Det syntes dem vigtigere at skaffe sig selv troe og hengivne Lehnsmænd end at fikke Kirken dulige Tjenere. Den Bedtægt, at Bispnen

ved sin Indsættelse betalte en Afgift til Kongen, blev saaledes misbrugt, at Bispedømmerne undertiden kunde siges at blive folgte til den Høistbydende, og Bisperne holdt sig da skadeløse ved igjen at drage de samme Fordele af de ringere Kirkeembeder, de besatte. Saaledes var en Fordærvelse trængt ind i Kirken, der truede den med Undergang. Det gjaldt om at befrie Kirken fra dens Afhængighed af Staten. Gregors første Foretagende var derfor en Fornyelse af de tidligere Love om Coelibatet (de Geistliges ugifte Stand), som aldrig havde været fuldstændig gennemførte. Han satte det igjennem under den heftigste Modstand af en stor Deel af Geistligheden ved Hjælp af Folket, der blev ophidset mod de gifte Præster. Denne Forholdsregel var af den største Betydning. Derved blev Geistligheden løsrevet fra Familienlivet, det Baand, der stærkest knyttede den til Staten, og alene bundet til Kirkens Interesse. Dernæst forbød han under Straf af Band enhver Geistlig at modtage sit Embede af en Verdslig, saavelsom den Verdslige at bortgive ét kirkeligt Embede; og, da Henrik den 4de vedblev som før at sælge Bispedømmer og paa andre Maader at frænke Kirkens Ret, stævnedes han ham til Rom for at forsvare sig mod Anklagen for Simoni (Navnet af Simon den Magers Brøde). Keiseren benyttede sig af Bispernes Misfornøielse med Gregors Strengthed og lod ham paa en Synode i Worms erklære for assat. Paven satte Henrik i Band og løste alle Christne fra deres Trostabsæed til ham. Fyrsterne vare utilfredse med Henriks vilkaarlige Regjering, Saxerne i fuldt Oprør, Bisperne vovede ikke at fortsætte deres Modstand mod Paven og søgte Tilgivelse ved at underkaste sig, og, da Rigets Stænder erklærede, at de ikke vilde erkjende Keiseren, før han var løst af Kirkens Band, tabte han Modet og kjøbte i Canossa Gjenoptagelsen i Kirken ved at ydmyge sig og Keiser-

værdigheden. Hel hævnede han sig siden, og Gregor døde landflygtig hos Normannerne i Salerno; men hans Efterfølgere fortsatte hans Værk, og Urban den 2den berøvede Henrik Thronen ved Hjælp af hans egen Søn. Keiseren døde i Glendighed og fik ikke engang en christelig Grav. Henrik den 5te fornyede Investiturstriden, og de forrige Dptrin gjentoges, indtil et Forlig i Worms 1122 afgjorde Sagen saaledes, at Bisperne skulde vælges frit af Domcapitlerne, bekræftes af Paven og belehnes af Keiseren (med Scepteret); kun hvor Valget var tvivlsomt, kunde denne afgjøre Sagen, dog efter Bispernes Raad. Saaledes havde Kirken seiret, og der var for Fremtiden ikke Spørgsmaal om Keiserens Høihed over Kirken; men Paverne kunde endog vove den Paastand, at al verdslig Magt var forlehnet af Guds Statholder paa Jorden, og deri finde Medhold af den offentlige Mening; thi Folkene saae jo de Ydmygheds- og Underkastelsestegn, hvormed Keisere og Konger nærmede sig Kirkens Overhoved. (De førte hans Hest ved Tøilen, holdt hans Stigbøile o. s. v.) Det var kun Ceremonier; det ydre Tegn fik Betydning, da man havde seet, hvad Pavemagten formaaede.

Innocens den 3dies Regjering († 1216) betegner den pavelige Magts Høidepunct, og hans stolte Sammenligning af Pavedømmets Forhold til Fyrstemanden med Solens til Maanen, der laaner sit Lys af den, viste sig som mere end Pral; thi selv den kraftige og snilde Philip August maatte ydmyge sig for Kirkens Vælde og tage sin uretmæssigen forskudte Dronning tilbage, og ikke blot Kongerne af Aragonien og Portugal erkjendte sig som lehns- og tributpligtige til den romerske Stol, men Johan Lackland af England maatte efter en ubesindig Fornæelse af Investiturstriden bøie sig for Innocens, der truede med at skænke hans Rige til Kongen af Frankrig, og modtage sit Land af ham som Lehn og

mod en aarlig Skat. Dog taalte Englands Stænder ikke deres Konges feige Forræderi mod Nationalæren; de aftvang ham magna charta, og det var forgjæves, at Innocens vendte Bandstraalen mod dem; mod et heelt Folk var den uden Kraft.

Den haardeste Kamp mod Pavedømmets Unmæsselser reiste Hohenstaufernes mægtige Keiserflægt, der gjennem et Aarhundrede (1137—1254) kraftigen hævede deres Krones Høihed mod Pavamagten saavel som mod Vasallerne. Pavernes sædvanlige Waaben, Band og Interdict, vare ikke tilstrækkelige i denne Kamp; men deres Forbund med Folkefriheden styrkede deres Sag. De norditalienske Republikker forsvarede deres Frihed i fem blodige Krige mod Fredrik Barbarossa, og tilsvøiede ham i den sidste, da Welferne svigtede ham, et stort Nederlag, som Følge af hvilket han maatte slutte Fred med dem og Paven og eftergive en Deel af sine Fordringer paa Herredømmet over Italien. Hans Søn erhvervede Neapel, og Frygten for Hohenstaufernes tiltagende Magt bragte Innocens til et Forsøg paa at bringe Keiserkronen til det welfiske Huus (Otto 4). Snart utilfreds med denne anerkjendte han Fredrik den 2den; men dennes Regjering viste en Kraft, der maatte vække den pavelige Skinsyge. Den gamle Strid udbrød paany. Fredrik gjorde, medens Kirkens Band hvilede paa ham, et feirrigt Korstog, fortsatte efter sin Hjemkomst Kampen, og efter flere Forlig og Brud døde han uovervunden. Hans Efterfølger regjerede kort, og Paven benyttede dennes Sønns Mindreaarighed og Vasallernes Uafhængighedslyst til at skille Hohenstauferne baade ved Keiserkronen (det store Interregnum) og ved Neapel, til hvis Erobring han indkaldte Franskmændene. Med Conradino, der efter et ulykkeligt Forsøg paa at gjenvinde sin Fædrene arv døde paa Skafottet, gik den hohenstaufiske Slægt tilgrunde.

Men Pavedømmets Overmagt stod ikke længere saa fast, som før. Dets Hovedstøtte var Folkenes Tro paa dets guddommelige Berettigelse, og denne Tro begyndte at vakle. Man havde seet den kirkelige Magt benyttet paa en overmodig og uchristelig Maade; man begyndte at opdage, at det undertiden var i temmelig verdslige Diemed, Christi Statholder anvendte sin Autoritet. Forfølgelserne mod Kjætterne havde en saa blodtørstig Charakter, at ogsaa fromme Katholiker maatte betragte dem med Modbydelighed, og Inquisitionen kunde affkrække fra frie Ytringer, men ikke styrke Troen. Selv Korstogene, der vare Hierarchiets høieste Triumph, havde en Spire til dets Undergang i sig; de havde ikke blot sat Naaben men ogsaa Tanker i Bevægelse; Folkenes Samkvem udvidede Synskredsen og vakte Bevidstheden; middelbart havde de, som siden skal vises, en stor Betydning for Udviklingen af Folkesfriheden, der ligesaavel er en Fiende af det aandelige som af det verdslige Tyranni. I de to sidste Aarhundreder af Middelalderen viser Pavamagten sig derfor i bestandig Tilbagegang. Vel forsøgte Bonifacius den 8de med Talent og Dristighed at hævde Gregors og Innocens's Stilling; men Forholdenes Forskjellighed viste sig i hans Kamp mod Philip den Smukke eller rettere mod den franske Nation. Thi da Bonifacius i en Strid mod denne Konge forbød Kirkens Beskatning og paastod sin Lehnshøjhed over Kongen, støttede denne sig til sit Riges Stænder, der alle (Geistligheden indbefattet) forsvarede den nationale Uafhængighed mod den romerske Anmasselse. Bonifacius suspenderede hele den franske Geistlighed, ophævede Univeriteterne og belagde Landet med Interdict, men hans Bulle blev kun en afmægtig Bredestrytning. Kongen beraabte sig paa et almindeligt Concilliums Hjendelse, og hans Udsendinge, i Forening med et romersk Udelsparti, overfaldt og fængslede Paven, der behandledees paa

den uværdigste Maade. Han befriedes snart efter af Folket, men Harmen over den tilføiede Krænkelse endte hans Liv (1303). Hans anden Efterfølger, en fransk Cardinal, valgtes ved Philips Indflydelse og lod sig af ham bevæge til at blive i Avignon, hvor de følgende Paver residerede omtrent i 70 Aar. Dette saakaldte babyloniske Exil var ødelæggende for den pavelige Myndighed, idet den Uafhængighed, hvori Kirkens Overhoved derved kom af det franske Hof, nødvendigviis maatte forringe hans Anseelse og vække en national Opposition. Saaledes erklærede den tydske Churförening i Bense, at Keiservalgets Gyldighed ikke længere behøvede at stadfæstes ved den pavelige Kroning, og de enkelte Nationers Kirker gjorde stedse mere deres Selvstændighed gjældende. Da Paven endelig forsøgte at rive sig løs fra denne Uafhængighed ved atter at tage Sæde i Rom, blev Følgen, at det franske Parti valgte en Modpave i Avignon. Dette kirkelige Schisma (1378—1415) fuldendte Pavedømmets Nederlag. Thi Folk og Fyrster, Enhver, der meente det oprigtigt med den christne Kirke, fordrede høit Dphøret af denne Forargelse saavelsom Affkaffelsen af de mange andre Misbrug, der gjorde Kirken til Spot. En stor Synode sammentraadte i Pisa og udtalte den Grundfætning, at Kirken var selvstændig uden Pave efter Christi Indstiftelse; den affatte begge Paverne og udvalgte en ny; men den havde herved kun givet Kirken tre Overhoveder istedetfor to, da enhver af de affatte vedblev at være anerkjendt i en Deel af Europa. Da den kirkelige Forvirring saaledes naaede sit Høieste, foranledigede Keiser Sigismund en stor almindelig Kirkeforsamling i Costniz (1415). Den bivaanedes af Keiseren og Rigets Fyrster. Kirken repræsenteredes med 3 Patriarcher, 22 Cardinaler, 20 Erkebisper, nogle hundrede Bisper og Abbeder, en utallig Skare af ringere Geistlige, Videnskaben ved Universiteternes Affendinge. Dens Resultat var Af-

sættelsen af alle 3 Paver; og efterat den i deres Sted Udvalgte havde lovet Misbrugenes Affkæffelse og Forbedringer i Kirkens Bestyrelse, drog han bort i det prægtigste Optog. Men Christenhedens Forhaabninger skuffedes. Nogle mindre væsentlige Forandringer i de enkelte Landes Kirkeforsfatning var Alt, hvad der skeete, og det Aarhundrede, der havde begyndt med et Løfte om Kirkens Reformation, saae ved sin Slutning en Pave paa Thronen, der uden Sky gjorde sin Søn til Cardinal, og af den offentlige Mening ansaaes istand til hvilkensomhelst Forbrydelse*), medens til samme Tid Afladsfræmmernes gudsbespottelige Færd og Indførelsen af Bogcensuren betegnede Kirkens Standpunct. Det kunde ikke være anderledes. Den samme Kirkeforsamling, der vilde reformere Pavedømmet, dømte Hus til Baalet og meente, at mod Kjættene var Meeneed tilladelig. Fra et saadant katholsk Standpunct kunde Kirkeforbedringen ikke skee. Men at angribe Hierarchiet i sin dybeste Rod og gjenopbygge Kirken paa sin rette evangeliske Grund var en følgende Tidsalder forbeholdt.

III. Den tredie Stand.

Det er i det Foregaaende viist, hvorledes den oprindelige germaniske Forsatning, under hvilken Nationen egentlig kun udgjorde een Stand, de frie Grundeieres, blandt hvilke dog udmærkede Slægter gjorde Fordring paa høiere Værdighed og Indflydelse, ved Følgerne af Folkevandringen havde forandret sig derhen, at en mægtig Krigerkaste havde udsondret sig af

*) Alexander Borgia; hans Søn havde myrdet sin Broder og dræbt ligeledes Faderen, dog af en Feiltagelse, ved den Gift, han havde berebet for en anden af sine Ujæster.

Folket og stedse mere udelukkende tiltaget sig alle Rettigheder i Samfundet, medens det øvrige Folk efterhaanden berøvedes næsten al virksom Indflydelse paa de offentlige Anliggender og endog saa nedfank i en større eller mindre Grad af Ufrihed. Til lige Berettigelse med den havde den mægtige Geistlighed hævet sig, der vel forsaavidt havde et folkeligt Element i sig, som Fødselens Fortrin ikke medførte Udførelse til kirkelige Værdigheder; men idet den som strengt affluttet Corporation stræbte til et Maal, der var Statens fremmed eller endog modsat, maatte den snarere nære end forsone Søndersplittelsen i denne og, forsaavidt som dens verdslige Magt hvilede paa den selv samme Grundvold som Krigeradlens, nemlig Lehnsvæsenet, kunde Folket ikke af den vente Forsvar for sine borgerlige Interesser, men maatte være tilfreds med at see sine almindeligste Mennekerettigheder nogenlunde beskyttede ved dens Mellemkomst. Men imedens Statens Forfatning saaledes kun var lidet egnet til at befordre Folkets Frihed, udvikle dennes Spirer sig med indre Nødvendighed, understøttet og fremskyndet ved Verdensbegivenhedernes Gang.

Hvor Jordbrug var Nationens næsten udelukkende Næringsvei, der maatte enhver Forandring i Forholdene finde mange Vanskeligheder. Den agerdyrkende Almue, der var afhængig af de store Grundbesiddere, kunde under dette Tryk i Forbindelse med Tidernes krigeriske Uro ikke tænke paa at forbedre sin Drift og saaledes hæve sig til større Velstand, som atter vilde have forøget Lyften og Kræfterne til at opnaae en friere Stilling; overhovedet var det agerdyrkende Liv i sig selv ikke egnet til at befordre Forandringer. Jordbrugeren havde paa sin Grund, hvad han behøvede til Underhold for sig og Sine; Redskaber, Klæder o. d. l. forfærdigede Enhver selv ved Familiens og Tyendets Hjælp; Trangen til Andre og som Følge deraf Samqvemmet med Andre var altsaa kun ringe.

Paa denne Maade maatte ogsaa Culturens Fremgang blive langsom og vanskelig. Men hvor en stor Deel af et Lands Indbyggere fandt Beskæftigelse og Næring paa Havet, der var Veien aabnet for en langt friere og rigere Udvikling af Livet. Germanerne ved Søfysten men især de skandinaviske Nationer færdebes paa Søen saa tidligt, som Historien kjender dem. Det var vel især som dristige Vikinger, de gjorde sig bekjendte og frygtede blandt Europas Nationer, men selv bleve de ved disse Søfarer bekjendte med andre Landes Producter, og den tiltagende Lyst til disse kunde ikke tilfredsstilles alene ved Byttet fra deres Streiftog; den drev dem til at erhverve de attraaede Varer paa fredelig Viis, ved at bringe deres eget Lands Producter til Ombytning derimod. Huder, Peltsværk, Skibstømmer, Jern, Fisk (især Sild, som man fangede i uhyre Mængde i Sundet, og tidligt lærte at tilberede til Udsørsel,) vare de Gjenstande, som Nordens Lande kunde byde de sydlige til Gjengjæld for de Industri- og andre Varer, som de hentede derfra. Og saa Trælle vare en vigtig Handegjenstand, inden Christendommen fik Magt til at standse dette Slags Handel. De Farer, hvormed Handelen var forbunden allerede ved Seiladsens Ufuldkommenhed og Ubekjendtskabet med de fremmede Farvande, den halvkrigeriske Charakter, som dens Foretagender i en saadan Tid maatte faae, idet Kjøbmanden maatte være beredt til at værges Liv og Gods mod Sørovere, og selv endog ofte, hvor Leiligheden indbød ham, øvede Vikingefærd ved Siden af sin fredeligere Haandtering, den Tilfredsstillelse, den tilbød for Lysten til Uventyr, Alt dette gav Søhandelen en større Ugtelse blandt de ridderlige Nordboer, end andre Fredens Gjeringer pleiede at nyde. Men Handelen bragte et nyt og vigtig Moment ind i Samfundslivet, idet den frembragte Stæder. Kjøbmændene maatte opsoge saadanne Stæder og Tider, paa hvilke de kunde vente

at finde større Samlinger af Mennesker. Hvor Lands- eller Provindsstingene holdtes, eller hvor en berømt Helgens Fest havde samlet en Mængde paa et helligt Balsartssted, der dannede sig et naturligt Marked, og der blev ved Handelens gradvise Tiltagen et sædvanligt Tilholdssted eller en fast Bolig for Kjøbmændene. Ved Handelen og ved Livet i Byerne maatte ogsaa Haandværkeren efterhaanden vinde en selvstændigere Udvikling og Betydning. Saaledes opstode efterhaanden en Mængde Stæder, der betegnede Handelens Hoved- og Biveie, deels ved Søhysterne, hvor Stedets naturlige Beskaffenhed tilbød en god Landingsplads, deels i det Indre af Landet, ved Floder og paa saadanne Puncter, hvis Beliggenhed gjorde dem skiktede til at være Oplagssteder, hvorfra Varerne kunde fordeles over det omliggende Land, og hvor de Producter, imod hvilke de skulde omsættes, kunde samles og modtages af Kjøbmandsskibene eller Karavanerne. Endnu tidligere end Normannerne og i langt større Omfang havde de slaviske Nationer drevet Handel tilsøes og tillands. Novgorod i Rusland var især Samlingspunctet for de asiatiske og byzantinske Varer, som de hentede og fordeelte over Østersølandene og det indre Tydskland. Deres Haandværkeres Kunstfærdighed og deres Stæders Storhed og Rigdom (især Tulins, deres vigtigste Handelsstad) vakte Forbauselse hos de dengang langt mindre dannede Tydske. Kampen med de Danske og Saxerne ødelagde deres Land og tilintetgjorde for en Deel deres største Stæder; men Handelen var dog ikke gaaet aldeles tilgrunde og opløstredede siden under forandrede Forhold med fornyet Kraft. Ogsaa England havde i Angelsaxernes Tid Handel og ansete Stæder (London og York), og Nederlandene bleve en for den Tids usfuldkomne Skibs fart nødvendig Mellestation og Hovedombytningsplads mellem Nordens og Sydens Producter, medens meget tidligt Begyn-

delsen viste sig til den Industri, der i den senere Middelalder gjorde dem til Europas rigeste og bedst befolkede Lande.

Men i Landene omkring Middelhavet var det fornemmelig, at Handelen trivedes og Stæderne blomstrede; Italien er at betragte som Moderlandet for Middelalderens Handelsvirksomhed og derved for Stædernes og for Culturens Fremblomstren. Italiens Stæder havde under Folkevandringens Udelæggelse vel lidt meget, men dog vedligeholdt deres Tilværelse, og da de voldsomste Bevægelser havde lagt sig, og Landets Forhold igjen begyndte nogenlunde at ordne sig, hævede de sig igjen, og det saameget hurtigere og kraftigere, som de ikke behøvede at begynde forfra, men kunde fortsætte deres Udvikling paa den allerede tilstedeværende Grundvold. Da Araberne udbredte deres Herredømme over hele Levantens Kystlande og selv over Spanien og Sicilien, fik Handelen i Middelhavet ved deres Driftighed et stort Opsving, der væsentligt kom Italienerne tilgode, da Grækerne under den vedvarende Krigstilstand mod Araberne udelukkedes fra deres forrige Forbindelse med disse Lande; ved den arabiske Magts Forsald beholdt Italienerne den rige Handel paa Levanten, med hvis Producter de forsynede det øvrige Europa, og hvorfra de ligeledes hentede de indiske Varer, som med Karavaner bragtes gennem Asien derfra. Ogsaa Chinas og Sibiens Frembringelser bragtes paa denne Maade til det sorte Hav's Kyster, hvor Genueserne hentede dem. Da de italienske Stæder først havde bemægtiget sig denne Handel, var det naturligviis ikke let muligt for nogen anden Nation at kappes med dem deri. Ogsaa i Vexlerforretninger vare de de øvrige handlende Nationer overlegne; kun Tøderne og „de Cowertske“, (Kjøbmændene fra Sydfrankrig) rivaliserede deri med dem. Pengelaan imod Rente var efter den Tids uklare religiøse Begreber stridende mod Skriftens Bud og strengt forbudet af Kirken;

men den italienske Kjøbmandsaand lod haant om et Forbud, der i den Grad maatte forstyrre Handelen, og det bevirkede kun, at Renten, for at bøde paa den større Usikkerhed, blev overmaade høi (i Almindelighed 20 pCt.) Hele det sydlige Europas Handel var saaledes behersket af Lombarderne (dette blev det fælleds Navn for de italienske Handelsstæder), og deres Contoirer vare udbredte over alle dets Lande.

Ogsaa de spanske Stæder opnaaede en stor Velstand ved den Virksomhed, som Araberne fremkaldte der. De Christne, som vare blevne boende i deres Stæder, vare naturligviis udelukkede fra alle Poster i Staten og Hæren, og saaledes henviste til Handel og Industri, som formedelst det livlige Samkvem med Orienten blev af stor Betydning, og som, da disse Stæder efterhaanden gjenerobredes af de Christne, vare saa stærkt befæstede, at de ikke saasnart igjen kunde tabe sig. Men Handelsvirksomheden havde i Middelalderens tidligere Perioder store Vanskeligheder at bekjæmpe. Ikke blot maatte Manglen paa geographiske Kundskaber og de usuldfornere Forbindelsesmidler indskrænke Handlens Kreds og besværliggjøre dens Foretagender; men selve de europæiske Staters Forfatning var den som al anden humanere Virken ugunstig, og Lehnforfatningen medførte, at Stædernes Beboere ligesaa lidt som Landets havde fuld borgerlig Frihed. De stode under en af de geistlige eller verdslige Vasaller eller hørte til de kongelige Domainer, og vare altsaa udsatte for mangen vilkaarlig Behandling af deres Skytsherrer. Rigernes søndersplittede, ofte reent anarchiske Tilstand forøgede Nøden. Den Fremmede var i mange Stater næsten uden Statens Beskyttelse; han maatte stille sig under en privat Herres Beskyttelse og kjøbe denne ved sin Uafhængighed eller ved store Dpoffrelser. Enhver ny Herres Territorium, som Kjøbmanden passerede til Lands eller paa Floderne, maatte han aabne sig Udgang til ved Er-

læggelsen af høie Toldafgifter. Strandretten gav de Skibbrudnes Gods og Person i den Herres Bold, hvem Kyffstræningen tilhørte. Løb Skibet paa Grund i Floden, (Grundstødretten) eller sønderbrødes Bognen paa Landeveien, saa var Godset Grundeierens Bytte. Røverske Adelsmænd lurede fra deres Borge paa Kjøbmandens Tog for at plyndre hans Varer og ofte nøde ham selv til at kjøbe sin Frihed for høie Løsepenge. Leiede han en væbnet Bedækning af en af de Herrer, hvis Gebeet han gjennemdrog, sikrede denne ham dog ikke mod en stærkere Røverskares Unfalb. Det var forgjæves, at Fyrsterne gave Love over Landfred, og at Kirken udtømte sig i Forbandelser mod Bolds mændene. Ondet formindskedes ikke, før Kjøbmændene selv vare istand til at sætte Magt imod Bold.

Tiltrods for disse ugunstige Forhold oplomstrede Handelsstæderne dog stedse mere. Det kunde ikke undgaae nogen indsigtsfuld Regents Opmærksomhed, hvor megen Fordeel Handelsvirksomheden bragte Staten. Tolden blev snart en af Regjeringens vigtigste Indtægtskilder. Ved at fremme Stædernes Opkomst knyttede Regenten deres Interesse til sin egen og kunde saaledes gjøre sikkrere Regning paa deres Bistand end paa de andre Vasallers; deres Velvillie kunde i Tider, da Finantsforfatningen var saa lidet ordnet, være af den yderste Vigtighed ved de Pengemidler, de havde at byde over, og kunde ofte redde Regjeringen af de fordærveligste Forlegenheder. Det var derfor naturligt, at enhver dygtig Regent paa mangehaande Maader begunstigede Handlen og gav Stæderne vigtige Friheder og Rettigheder. Saaledes tog Carl den Store de reisende Kjøbmænd i Beskyttelse; Alfred den Store skjænkede adelige Rettigheder til de Kjøbmænd, der havde gjort tre Reiser til Middelhavet; Henrik Fuglesænger og næsten alle Regenter efter hans Tid arbejdede paa at

befrie Stædernes Beboere for den personlige Ufrihed; og jo mere deres tiltagende Handel og Velstand forsøgede deres Vigtighed for Staten, desto mere tiltoge disse Begunstigelser.

Ingen Begivenhed var af saa stor og indgribende Indflydelse paa alle Middelalderens Forhold som Korsstogene; ogsaa i Stædernes Historie betegne de et nyt Afsnit. Ikke blot Italiens Stæder samlede Rigdomme ved den umaadelige Fragtfart, som foranledigedes ved de mangfoldige Tufinder af Pilgrimmes og Korsfareres Dverreise, der fordetmeste flæde fra italienske Havne; men i alle Europas Lande var der kommet en hidtil ukjendt Bevægelse. Forhen fremmede Nationer lærte gjensidigen at kjende hverandres Skikke, Forfatning, Producter; Østerlandenes Pragt, det byzantinske Riges Forfinelse vare ikke længer et Sagn; mange Tufinder havde været Dienvidne dertil og hjembragte Forestillinger, som mangfoldiggjorde det daglige Livs Fornødenheder, saameget mere som den hyppigere Samsærsel med de fjerne Lande ogsaa gjorde deres Producter billigere. Industrien vakttes til fornøyet Virksomhed ved Efterligningen af det Fremmede. De raue Producters Udførsel var ikke længere tilstrækkelig til at dække den stigende Indførsel; Fliden forædlede dem og forhøiede deres Værdi. Saaledes steg Fabrikdriften især i Italien (Silkeavl og Silkevæverier, Metalarbeide, Waaben) og i Nederlandene (Klæde-, Lærreds- og Kniplingsvæverier); de andre Lande toge hver paa sin Viis mere eller mindre livligt Deel i Virksomheden. Klæder, Waaben, Bygninger Huusgeraad, Alt bar snart Præget af en større Omhu for Bequemmelighed og selv Pragt; og alle Handelsomsætninger forsøgedes. — Men ogsaa paa andre Maader befordredes ved disse Begivenheder Stædernes Velstand og Frihed. De overordentlige Beføstninger, disse Tøge forarsagede Fyrsterne, nødte dem ofte til at søge Bistand hos deres Stæder; den

betaltes med forsøgede Privilegier; mange Udelsmænd fulgte Borge og Grundstykker eller pantsatte dem uden siden at faae Midler til at indløse dem igjen. Saaledes faae mangen en Stad sig istand til at udvide sit Territorium og befrie sig for en besværlig Nabo; overhovedet begyndte Aristokratiet, i den følgende Tid ogsaa betrængt af Kongemagten, at synke i Magt, ligesaa meget som Stæderne tiltog.

Saaledes havde der udviklet sig en tredie Stand, der naturligtviis under sin tiltagende Velstand og Betydning maatte hæve sig til Anerkjendelse og Berettigelse i Staten. Men denne Udvikling foregik langsomt og havde efter de enkelte Landes særegne Forhold en forskjellig Charakteer i ethvert af dem.

Italiens Stæder vare allerede før Folkevandringens Tid blomstrende og velhavende og eiede hyppigt betydelige Dele af det omliggende Gebeet; Folkevandringen forandrede deres Forhold i mange Henseender, og de bleve ligesom det øvrige Land tildeelte de erobrende Høvdinge enten som Allodialgods eller Lehn. Men de havde en ordnet indre Forfatning, som de nye Forhold gjorde nødvendige; deres Beboere vare deelte i Corporationer (scholæ, Laug) deels efter Nationalitet, deels efter Beskjæftigelse, hver med sin Forstander i Spidsen og med en fælleds Magistrat, der afgjorde Byens indre Anliggender. Deres for en Tid standsede Handel hævede sig snart igjen, og, da Longobardernes Rige opløstes, benyttede de den gunstige Leilighed til at unddrage sig fra deres forrige Herrer; Friheden forsøgede deres Virksomhed og Rigdom, og Korstogene aabnede deres Driftighed en udvidet Kreds. Saaledes bleve de snart istand til at maale sig med Italiens Mægtige. Udelsmændene, der boede i deres Nærhed, angreb de under Paaskud af ældre Eiendomsret til deres Territorium, ødelagde deres Borge og tvang mange af dem til at lade sig optage i

Borgerfket og forpligte sig til at boe i en vis Deel af Staden (og altsaa bidrage til dens Forsvar); Andre gave sig frivilligen for egen Sikkerheds og Fordeels Skyld i et saadant Forhold til dem, og Italiens berømteste Adelsflægter bleve Borgere i Stæderne. De tydske Keisere vare Italiens og dermed deres Lehnherre, men ogsaa dette Overherredømme vidste de efterhaanden at rive sig løs fra; de tilkjøbte eller tiltrodsede sig af disse den ene Frihed efter den anden (saaledes Frihed for den ofte meget trykkende Forpligtelse at modtage Keiseren og hans Følge i Staden paa hans Romertog; — nogle af dem erhvervede sig endog Ret til at nedrive det keiserlige Palads i Byen og opbygge det udenfor Muren, og forpligtede Keiseren formelig til det Løfte, ikke at komme indenfor Stadens Port). De arbejdede endelig paa at rive sig løs fra ethvert Forhold til Riget, og deres Forbund (det lombardiske) var stærkt nok til at modstaae de mægtige Hohenstaufers hele Kraft. Frederik Barbarossa kjæmpede i fem frygtelige Krige for at bringe dem til Underkastelse; det blodige Nederlag ved Leguano nødte ham endelig til en Vaabensstilstand og siden en Fred i Costniz (1183), hvorved deres republikanske Frihed i Virkeligheden blev grundlagt. Hohenstaufernes Undergang, Interregnet og de følgende Keiseres Mangel paa Magt gjorde deres Uafhængighed fuldkommen. Men de bevarede denne ingenlunde alle. Nogle spildte deres Kræfter i blodige Krige med hinanden indbyrdes, andre i rasende Partikamp mellem Patricier og Demokrater, eller mellem de mægtige Adelsfamilier, hvorved da undertiden en af disse tilkrev sig Eneherredømmet (f. Ex. Medicæerne i Florenz). Venedig og Genua bevarede deres Rigdom og Magt igjennem hele Middelalderen, ved hvis Slutning vi see den første Stat istand til at optage en Kamp mod en Forbindelse af Europas mægtigste Regen-

ter*). Først da Opdagelsen af America og af Soveien til Indien gav Verdenshandelen en anden Retning og bragte den i andre Nationers Hænder, sank deres Handel og Indflydelse.

Under mindre gunstige Forhold og meget langsommere arbejdede Tydsflands Stæder sig frem. De romerske Casteller og faste Leire ved Rhin og Donau vare de første Grundlag for Stæder i Tydsfland, senere opstode der lignende ved Bispe- og Herresæderne og paa de kongelige Domainer; efterfom deres Beliggenhed gjorde dem til mere eller mindre vigtige Handelsstationer, tiltog de efterhaanden i Folkemængde og Vigtighed. Men deres Indbyggere vare ufrie, og den Herre underdanige, paa hvis Gebeet Staden laae. Henrik Fuglesængers Forordninger bleve den første Støtte for en frie Borgerstand i Tydsfland. Han lod nemlig mange saadanne Stæder anlægge eller befæste med Mure til Rigets Forsvar mod Ungarerne og forordnede, at en Deel af det omliggende Lands frie Beboere skulde drage derind som Besætning, men sikrede derhos ved Love, som gjentoges af hans Efterfølgere, dem og alle andre Frie, som nedsatte sig der, Bedligholdelsen af deres Frihed. Disse Efterkommere betragtede sig nu som de egentlige Borgere og dannede i Modsætning til de øvrige et Slags Patricierstand; de ernærede sig udelukkende med Handelen og kaldte

*) Det var Gondottlersystemet, der satte disse smaa Stater istand til at stille saa store Hære i Marken. Under de uophørlige Krige mellem Italiens Smaafyrster og Republiker dannede der sig Skarer af Krigere, der under deres Fører, Gondottiers, leiede deres Tjeneste ud til hvemsomhelst paa en bestemt Tid; efter Contractens Udløb kunde de gjerne gaae i Sjendens Tjeneste. Systemet var beqvemt for rige Handelsstater med et forholdsviis ringe Territorium, og begunstigedes ved den republikanske Ængstlighed, der ikke gjerne betvoede en Borger stor militair Magt.

sig Mynt herrer, fordi Myntretten var dem tilstaaet; deres Efterkommere kaldte sig fortrinnsviis „Slægterne“. De oprindelige Indbyggere, der levede meest som Haandværkere, vare indtil videre endnu ufrie og lidet agtede, uden Andeel i Bestyrelsen; skjøndt Friheden siden ogsaa udvidedes til dem, og de ved deres Sammenlutning i Laug eller Gilder og især ved Industriens tiltagende Betydning efterhaanden opnaaede en langt større Anseelse og selv Indflydelse paa de offentlige Anliggender, vedblev dog Slægternes patriciske Afsondring og Fordringer meget længe. I Spidsen for enhver Stads Bestyrelse stod en Rigs- eller Borgfoged, i hvis Sted siden ved Stædernes mere republikanske Udvikling traadte en af Borgerne valgt Vyrighed, Borgermester og Raad. Efter som de hørte umiddelbart under Keiseren eller stode under Rigsvasallernes Højhed, deelte de sig i Rigs- og Landstæder; de sidste arbejdede bestandig paa at befrie sig for deres Herrer og opnaae Rigsstædernes mere uafhængige Stilling, og disse understøttede deres Bestræbelser, fordi de indsaae, hvormeget Stædernes Faltrighed forøgede deres Magt. Ved Keiserens Beskyttelse, der dog ofte var afhængig af tilfældige Omstændigheder, men især ved deres egne kloge og standhaftige Anstrængelser udvidede de stedse mere deres Rettigheder og Territorium. De vaagede ikke blot med en naturlig Skynsyge over, at deres Borgeres Frihed og Ret blev bestemt anerkjendt, men tiltog sig endog skjøndt under heftig Modsigelse fra Adelen og selv imod Rigsforordningerne Ret til at gjøre den frie, der var flygtet til Stadens Grund og havde levet der upaataalt en vis Tid. De Rettigheder, der oprindeligen kun vare skjænkede Staden selv, fik de udstrakt til de udenfor dens Mure erhvervede Districter og Alt, hvad der hørte til dens „Weichbild“*), og kunde

*) Dette Navn, hvis Oprindelse ikke er sikker, (maa ske Weichbild = geweihtes B. og i saa Fald det samme som de bispepælige Stæders

saaledes, da deres Magt tiltog, optage Adelsmænd af Omegnen som „Pfahl- og Außenbürger“. De øvede Væbnings- og Fejderet („Spießbürger“) og hævdede alvorligt saadanne Brud paa Landesfreden, som krænkede deres Ret, og som det var forgjæves at søge Hjælp imod hos Keiser og Rige. Rigsstæderne erhvervede endeligen Ret til med deres Deputerede at deeltage i Rigsdagsforhandlingerne, og Anerkjendelse som selvstændige, umiddelbare Rigsstænder. Det, der satte dem istand til saaledes at hævde deres Stilling ligeoverfor en fjendtligsindet og idetmindste i Begyndelsen overmægtig Adel, og selv imod Fyrsterne, var deres indbyrdes Sammenhold. De dannede nemlig Forbund til fælleds Forsvar eller til Opnaaelsen af andre fælleds Viemed og bleve saaledes deres Modstandere, der sjældent vare indbyrdes enige, lettelig overlegne. „Hansa“, der egentlig kan betegne ethvert saadant Forbund, er blevet det historiske Navn paa den vigtigste af disse Forbindelser, Forbundet mellem de nordtydske og flere Stæder, (Nowgorod i Rusland, Wisby paa Gulland hørte dertil). Det var deelt i fire Qvarterer under Forstanderskab af Cöln, Brunsvig, Danzig og Lübeck, hvilken sidste dog egentlig betragtedes som Forbundets Hovedstad, der forvaltede den fælles Krigskasse og anførte Forbundets Hære eller Flaader. Stormesteren for den tydske Ridderorden var deres Protector, fordi de i Begyndelsen trængte til en anseet Repræsentant i Forhandlingerne med Konger og Fyrster; men snart skaffede de sig selv tilstrækkelig Anerkjendelse. De beherskede selv Handlen paa det nordlige Europa; i alle dets Søstæder vare Contoirer, dets Have bedækkedes af deres Handels og Krigsflaader, og om deres politiske Magt bærer Skandinaviens Historie tilstrækkeligt Vidnesbyrd. Deres Dvervægt og trykkende Monopoler

corpus sanctum) betegner Indbegrebet af alle Stadens Besiddelser og Rettigheder.

forhindrede Dpværten af en national Handel og Borgerstand i Norden, hvis Regenter kun ved at begunstige Englands og Nederlandenes Handel omsider kunde styrte deres Overmagt.

De spanske Stæder skylde, som ovenfor er viist, Araberne deres blomstrende Tilstand, men bevarede ogsaa efter deres Gjenforening med de christne Riger deres Velstand og Selvstændighed. Tidligere end i de fleste andre Lande vandt de Anerkjendelse i Staten og sendte deres Deputerede til Cortesforsamlingerne; ved et væbnet Forbund til Landefredens Dpretholdelse (*la santa Hermandad*) stansede de Adelen's Voldsomheder. Ferdinand den Katholske forstod at benytte dem som Redskab til at befordre den uindskrænkede Kongemagt.

I Frankrig var det især Regjeringen, der i Kongemagtens Interesse ophjalp Borgerstanden. Ludvig den 6te gav Stæderne paa Kronens Domainer Frihed og communal Selvstændighed, imod at bevæbne sig til Kongens Tjeneste. Hans Efterfølgere søgte vedvarende i dem en Støtte mod Vasallerne, og disse bleve for største Delen nødte til at indrømme deres Stæder lignende Rettigheder. Philip den Smukke gjorde Borgerstanden til Rigsstand, idet han gav dens Deputerede Udgang til Rigsforsamlingen, der saaledes blev en almindelig Stænderforsamling (*assemblée des états généraux*).

Nederlandenes Stæder havde beriget sig ved deres heldige Beliggenhed som Mellemstation for Handlen mellem Syd- og Nordeuropa og ved deres overordentlige Industri. Den store Fabrikdrift, der dengang krævede langt flere Hænder end nu, gjorde disse Stæder meget folkerige og bidrog vistnok væsentlig til den trodsige og overmodige Uttringsmaade, som var deres Frihedskjærlighed eiendommelig. De rige Fabrikherrer, der saae sig i Spidsen for talrige Skarer af Mennesker, der vare ganske afhængige af dem og beredvillige til ethvert voldsomt Foretagende paa deres Dpfordring, kunde let under

Tidens herskende Aand føle samme Tilbøielighed, som de frigerste Baroner, til at gjøre deres formeentlige Ret gjældende ved Magt. Ikke blot de Smaafyrster, mellem hvem disse Provindser tidligere vare deelte, men ogsaa Burgundiens mægtige Hertuger der siden samlede dem, havde i dem altid høist urolige og oprørsklystne Undersaatter.

England tog først fra Edvard den 3die's Tid activ Deel i Handlen; men dets Folfefrihed var selv under Normannerne aldrig gaaet ganske tilgrunde, og Londons Repræsentanter havde allerede i det 12te Aarhundrede leilighedsviis gjort deres Stemme gjældende ved Kongevalget. I magna charta bleve ogsaa Stændernes Rettigheder udtrykkelig bekræftede. Under Edvard den 1ste fik deres Deputerede Sæde i Parlamentet (Underhuset).

Den tredie Stands Anerkjendelse i Staten som fri og berettiget var en Begyndelse til en ny og bedre Tingenes Orden. Den gjorde det muligt for Staten at frelse sig ud af Middelalderens Barbari og komme til en sand Udvikling i Christendommens Aand. Viistnok kunde en Forbedring ikke strax vise sig. For et Dieblik kunde det endog synes, som om Forvirringen var bleven endnu større, idet de egennyttige Interesser, der krydsede hverandre, vare blevne endnu flere. Thi den Maade, hvorpaa Borgersstanden gjorde sin Ret gjældende, var netop ligesaa egennyttig og eensidig, som de privilegerede Stænders Færd. Det, der ledede Communernes Stræben, var ikke Tanken om et Almeenvel, det var kun deres egen særskilte og smaalige Interesse. Og betragter man Stædernes indre Liv, saa viser der sig de samme Optrin af Partikampe, fremkaldte af Stands og Laugs egenlyst eller personlig Herskeshyge og Misundelse. „Slægter“ og Corporationer fjæmpe en forbitret Kamp om deres Rettigheder. I nogle

feirer endog Aristokratiet over Folkfriheden i dens eget Hjem, og i Benedig see vi endog Friheden nedtraadt af et afluttet arveligt Oligarchi, der med ligesaa stor Iver holder fast ved sine Forrettigheder som ved Republikens Uafhængighed og med den grusomste Despotisme undertrykker enhver friere Ytring. Men Alt dette uagtet var Communernes Seir dog en Seir for Sandheden, fordi deri indholdtes Spiren og Begyndelsen til et sundt Statsliv. Communerne vare, som deres Navn betegner, Almeenheder; og Forbindelsen mellem den Enkeltes og det almene Vel var saa isinefaldende, at den aldrig kunde oversees. Hvad Communen vandt af nye Friheder og Rettigheder, det saae hver enkelt Borger, at han selv havde vundet; dens Tab var et Tab for ham; han kunde ikke arbejde for sin Fordeel uden ved at arbejde for det Almindeliges. Egennytten selv maatte drive ham til Patriotisme. Det samme Forhold fandt Sted mellem den enkelte Commune og den hele Stat. De privilegerede Stænder kunde være ligegyldige mod Satens Vel. Dens Forvirring og Nød i det Indre, dens Nederlag mod udbortes Fiender kunde endog give mangan en Adelsflægt Leilighed til at vore i Magt og Uafhængighed. Borgerstanden derimod kunde kun trives, naar Staten var stærk og lykkelig, naar Loven havde Kraft imod Vold og Uret, og Landets Grændser vare sikke mod fjendtlig Udelæggelse.

Den tredie Stand indbefatter ikke Borgerstanden alene; det er Folket i Modsætning til de Privilegerede. I Middelalderens Historie er den tredie Stand kun repræsenteret ved Stæderne; for Bonden, der led under det haardeste Tryk, var Udsigten endnu fjern, og endnu i vor Tid er denne Deel af Folket ingenlunde overalt kommen til sin fulde Ret. Men ved Borgerstandens Frihed var Begyndelsen gjort til hele Folkets Frihed, idet Kasteværnenet var i Hovedsagen styrket, og Begrebet om Staten, som hele Folkets Samsund, var i sin Udvikling.

II.

Efterretninger

om

Vordingborg lærde Skole

i Skoleaaret 1843—1844.

1.

De tvende Adjunktposter, som ved det foregaaende Skoleaars Udløb vare ledige, bleve ved Konstitution af 14de Octbr. f. A. besatte med Cand. theol. Jens Wilhelm Leth og Cand. theol. Edin Wolf Tidemand.

Ved allernaadigst Resolution af 17de Mai d. A. blev Skolens Overlærer Hr. Fr. Birch beskikket til Overlærer ved Metropolitanaskolen.

Under 8de Juni d. A. blev Cand. philologiae J. Fr. Kinch konstitueret til Lærer ved Skolen.

Ved allernaadigst Resolution af 27 August d. A. blev Adjunkt P. C. Dorph kaldet til Sognepræst for Øster-Egitzborg Menighed i Sjælland.

Skolen har saaledes i Løbet af faa Maaneder i de Herrer Overlærer Birch og Pastor Dorph tabt tvende ved Kundskaber, Dannelse og Nidkærhed udmærkede Lærere, Tab, der ere saa meget mere at beklage, som de, uagtet de staa uden for al Forbindelse med den kongelige Directions bebudede Hensigt, at nedlægge Skolen, dog ved deres Samtidighed hermed lettelligen ville forsøge Mistilliden til Skolens fortsatte Bestaaen.

2.

I Underviisningen i Græsk har Skolens næstnederste Klasse siden 15de November 1843 været deelt i tvende Afdelinger, hver med 5 Timer ugentligen.

Løvrigt har Untallet af de ugentlige Timer, som i de forskjellige Klasser har været tildeelt de forskjellige Fag, været det samme, som i det foregaaende Skoleaar, nemlig:

	1ste Klasse.	2den Klasse.	3die Klasse.	4de Klasse.
Latin A og B.	13.	9.	10.	11.
Græsk	„ A og B.	10.	5.	5.
Hebraisk	„	„	2.	2.
Dansk	5.	3.	2.	2.
Tydsck	4.	2.	2.	2.
Fransk	1.	3.	3.	2.
Religion	3.	2.	2.	3.
Historie og Geographie	5.	4.	4.	5.
Arithmetik og Geometrie	5. (Regning.)	4.	4.	3.
Mythologie og Antiquiteter	„	„	„	1.
Skrivning	4.	2.	2.	„
Tegning	2.	2.	„	„

Gymnastik ugentligt 4 Timer.

Sang ugentligt 5 Timer.

Hertil kommer endnu for fjerde Klasse en ugentlig Time bestemt til Ledning af Repetitionerne af de læste latinske og græske Forfattere.

Lærefagene have været fordeelte saaledes imellem de forskjellige Lærere:

Rector har læst Latin, Græsk, Mythologie,	Antiquiteter i	4de Kl.	14	Timer.
	Græsk i	3die „	5	„
Overlærer Birch „	Latin i	4de „	3	„
(nu constit. Lærer Kinck)	Latin i	2den og 3die „	19	„

Adjunct Dorph	har læst Religion i 1ste, 2den,		
		3die og 4de Kl. 10 Timer.	
	Danskk i 1ste, 2den,		
		3die og 4de " 12 "	
	Skrivning i 2den og		
		3die " 4 "	
" Lembecke	" Historie og Geographie		
	i 1ste, 2den, 3die og 4de	" 18 "	
	Tydskk i 3die og 4de	" 4 "	
" Peth	" Latin i 1ste	" 13 "	
	Mathematikk i 1ste,		
	2den, 3die og 4de	" 16 "	
" Tidemand	" Græsk i 2den	" 10 "	
	Franskk i 1ste, 2den,		
		3die og 4de " 9 "	
	Tydskk i 1ste og 2den	" 6 "	
	Hebraisk i 3die og 4de	" 4 "	

De daglige Læsetimer have været fordeelte paa følgende Maade:

Formiddag.

Timer.	Klasse.	Mandag.	Tirsdag.	Onsdag.	Torsdag.	Fredag.	Løverdag.
8—9.	IV. III. II. I.	Latin Latin. Religion. Latin. a)	Latin. Græsk. Dansk. Latin. a)	Latin. Latin. Dansk Stiil. Latin. a)	Latin. Latin. Religion. Latin. a)	Latin. Latin. Dansk. Latin. a)	Latin. Græsk. Fransk. Latin. a)
9—10.	IV. III. II. I.	Græsk. Mathematik. Historie. Religion.	Latin. Mathematik. Geographie. Tysk.	Tysk. Græsk. Latin. Dansk Stiil.	Mathematik. Græsk. Geographie. Dansk.	Tysk. Græsk. Mathematik. Dansk.	Tysk. Latin. Historie. Latin a) og b).
10—11.	IV. III. II. I.	Religion. Historie. Latin. Fransk.	Hebraisk. Religion. Latin. Historie.	Græsk. Historie. Latin. Tysk.	Hebraisk. Religion. Latin. Historie.	Dansk. Latinsk Stiil. Fransk. Geographie.	Religion. Geographie. Latinsk Stiil. Tysk.
11—12.	IV. III. II. I.	Geographie. Latin. Græsk. a) Dansk Stiil.	Historie. Latin. (Græsk. a) Dansk.	Historie. Mathematik. (Græsk. a) Religion.	Geographie. Dansk. (Græsk. a) Regning.	Historie. Hebraisk. Latin. Religion.	Mathematik. Fransk. (Græsk. a) Historie.
12—1.		Gymnastik. (i Reglen IV og III.)		Gymnastik. (i Reglen II og I.)	Gymnastik. (i Reglen IV og III.)	Gymnastik. (i Reglen II og I.)	Sammensang.
1—2.	IV.	Fransk.	Mathematik.	Religion.	Latin.	Fransk.	Latinsk Stiil.
2—3.	IV.	Latinsk Stiil.	Græsk.	Latinsk Stiil.	Græsk.	Græsk.	Dansk.

Eftermiddag.

Timer.	Klasse.	Mandag.	Tirsdag.	Onsdag.	Torsdag.	Freitag.	Løvedag.
3—4.	III.	Skrivning.	Latinsk Stiil.	Tydsf.	Franfk.	Tydsf.	Skrivning.
	II.	Franfk.	Mathematik.	Tegning.	Latinsk Stiil.	Regning.	Tydsf.
	I.	Skrivning.	Skrivning.	Regning.	Regning.	Tegning.	Tegning.
4—5.	III.	Hebraisk.	Latinsk Stiil.	Franfk.	Mathematik.	Historie.	Franfk.
	II.	Skrivning.	Tegning.	Mathematik.	Latinsk Stiil.	Tydsf.	Skrivning.
	I.	Regning.	Regning.	Geographie.	Tydsf.	Skrivning.	Skrivning.
5—6.		Sang (Altister).	Sang (Discant).	Sang (Basso).		Sang (Basso).	
	II. I.	Græsk h). Latin h).	Latin h).	Græsk h). Latin h).	Græsk. h) Latin. h)	Græsk h). Latin h).	Græsk. h) Latin. h)

Ved Skoleaarets Begyndelse optoges 11 nye Disciple. Disciplenes Antal var saaledes 38, nemlig 11 indenbyes og 27 udenbyes, fordeelte i følgende Klasser:

Fjerde Klasse.

1. Johannes Henrik Georg Tauber, Søn af Pastor Tauber til Sibye.
2. Peter Falk Rønne, Søn af Forpagter Rønne paa Dreagaard ved Vordingborg.
3. Jens Christian Petersen, Søn af Pastor Petersen i Nykjøbing paa Sjælland.
4. Julius Sophus Emil Juul, Søn af Capitain Juul paa Langeland.
5. Frants Henrik Theodor Veth, Søn af Justitsraad Veth til Sallerupgaard.
6. Frank Howitz, Søn af Kammerraad Howitz paa Bemmetofte.
7. Harald Timotheus Laurent, Søn af afgangne Krigsraad Laurent, Districtschirurg i Næstved.

Tredie Klasse.

1. Marcus Benzen, Søn af Proprietair Benzen til Godthaab ved Store Heddinge.
2. Thomas Herman Kall, Søn af Kammerraad, Dr. juris Kall i Kjøbenhavn.
3. Peder Nicolai Holst, Søn af Pastor Holst til Elmclunde paa Møen.
4. Ludvig Frederik Kruuse, Søn af Doctor Kruuse, Læge paa Grevskabet Bregentved.
5. Jens Christian Meißner, Søn af Enkefru Meißner i Vordingborg.

6. Adam Wilhelm Kruuse, Broder til Nr. 4.
7. Peter Plum, Søn af Pastor Plum til Spjellerup.
8. Emil Claudi, Søn af Toldkasserer Claudi i Stege.
9. Hans Frederik Wilhelm Schmidt Theisen, Søn af Kjøbmand Theisen i Nyraad.
10. Elias Joachim Arneberg, Søn af Skolelærer Arneberg i Karise.

Anden Klasse.

1. Niels Nothenborg Kampman Dbel, Søn af Provst Dbel til Phanefjord paa Møen.
2. Johan Christian Kirchheiner, Søn af forhenværende Kjøbmand Kirchheiner i Phanefjord paa Møen.
3. Peter Frederik Waldemar Rønne, Broder til Nr. 2 i 4de Klasse.
4. Frederik Wilhelm Clement Rynde Galschiøtt, Søn af Pastor Galschiøtt til Stoffemærke paa Laaland.
5. Frederik Christian Ferdinand Tutein, Søn af Proprietair Tutein til Marienburg paa Møen.
6. Otto Theodor Hoist, Broder til Nr. 3 i 3die Klasse.
7. Matthias Carl Grandjean Thye, Søn af Forvalter Thye i Bordingborg.
8. Johan Philip Emil Madsen, Søn af Gjæstgiver Madsen i Bordingborg.
9. Max Saurbrey, Søn af Ritmester, Esquadronschef, Ridder v. Saurbrey i Bordingborg.
10. Werner Eyben, Søn af Krigsraad Eyben, Postmester i Ribe.
11. Wilhelm Theodor Kall, Broder til Nr. 2 i 3die Klasse.
12. David Monrad, Søn af Provst Monrad til Marvede.

Første Klasse.

1. Peter Emil Theodor Jensen, Søn af Soldbetjent Jensen i Bordingborg.
2. Biggo Saurbrey, Broder til Nr. 9 i 2den Klasse.
3. Johan Tørgen Emil Schythe, Søn af Kammerraad, Amtsforvalter Schythe i Bordingborg.
4. Frederik Emil Waldemar Bertelsen, Søn af Godsforvalter Bertelsen paa Bregentved.
5. Carl Georg Lange, Søn af Skolens Rector.
6. Hans Carl Frederik Høegh-Guldberg, Søn af Postinspecteur, Overkrigscommissair Høegh-Guldberg i Bordingborg.
7. Frederik Høegh-Guldberg, Broder til Nr. 6.
8. Carl Dyrhauge, Søn af Gaardeier Dyrhauge i Brønshøj Sogn.
9. Edvard Møller, Søn af Færgeforpagter Møller i Bordingborg.

Af disse Disciple berøvedes Skolen to ved Døden, den ene efter langvarige Lidelser, den anden efter faa Dages Sygdom. 3 Disciple opgave Studeringerne og gik over til Realunderviisning. Endeligen udgik eller udgaae ved Skoleaarets Slutning 7 Disciple, alle udenbys, hvoraf 2 vendte tilbage til privat Underviisning i det fædrene Huus, hvorfra de ved Skoleaarets Begyndelse vare gaaede over til os, og 5 ville gaae over til andre Skoler, hvis fremtidige Bestaaen ikke trues. Den samme Mistillid til Skolens fortsatte Virksomhed, som heri vides, viser sig ogsaa deri, at ikke en eneste nye Discipel er indmeldt til Optagelse i Skolen. Saaledes er da Skolen, som i en Række af Aar har kunnet glæde sig ved en med Hensyn paa dens Beliggenhed og øvrige Betingelser, ikke ubetydelig Freqvents, ved et eneste Slag sunken ned til et Discipeltal saa ringe, som det ikke har været siden Skolen fra

Middelskole blev hævet til selvstændig lærd Skole. Under saadanne Omstændigheder kan Skolen ikke ønske Noget høiere, end at den kongelige Direction snart maa see sig istand til at fatte en endelig Bestemmelse om Skolens Tilværelse. En Uvishedstilstand, som den nærværende, vil i det Mindste en Skole, som denne, der ikke har nogen Historie at støtte sig til, intet naturligt Opland af synderligt Omfang, ingen Bevidsthed om egne pecuniære Midler, endeligen ikke Fordelen af rigelige Stipendier, ikke kunne bære længere uden at synke ned i en fuldkommen Velhargie.

Til Universitetet dimitteres een Discipel:

Johannes Henrik Georg Tauber.

4.

J Aarets Løb er i de forskjellige Fag læst eller repeteret følgende:

Latin.

- I Kl.** Madvig's Grammatik: Formlærens vigtigste Partier. Borgens Læsebog a) § 17—50, b) § 1—30. Ved hver § er det danske Stykke oversat paa Latin, ligesom ogsaa de syntactiske Regler, § giver Anledning til, ere gennemgaaede og indøvede ved Exempler.
- II Kl.** Madvig's Grammatik: Bøiningslæren (undt. *Anomalia declinat.*, *Adjectiver*, *Talord* og *Pronominer*) og af Syntaxen 1ste og 2det Ufsnit. — Borgens Læsebog pag. 43—102. *Corn. Nep.: Cimon, Conon, Dion, Thrasybulus, Lysander, Alcibiades, Iphicrates.* Øvelser i Stil 3 Timer ugentligt.
- III Kl.** Madvig's Grammatik: Formlæren og Syntaxen, samt 1ste Tillæg, og 2det Tillæg til § 464. — *Sallustii bellum Jugurthinum. Ciceronis orationes in Catilinam. I—II* De 4 første Stykker i Feldbausch's

Udgave af Dvids Metamorphoser til Skolebrug. — 2
 skriftlige og 1 mundtlig Stil hver Uge.

- IV Kl.** Ciceronis de officiis l. II—III og de senectute.
 Livii historr. l. II. Taciti Germania. — Horatii
 odd l. I—II og epp. l. I, 1—7. Virgilio Aeneid. l.
 II. Kun Horats og Tacitus ere gennemgaaede paa
 Skolen; alt det Dvrige er læst af Disciplene paa egen
 Haand, men gennemexamineret paa Skolen. Det fore-
 gaaende Aars Læsning er repeteret, desuden enkelte Styk-
 ker af det tidligere Læste. — Som Hjelpemidler til Læs-
 ningen ere benyttede Bojesens Antiquiteter og Mad-
 vigs Grammatik. Til Stileøvelser ere benyttede Hen-
 richsens Materialier, og til Versioner Sammes Op-
 gaver.

Græsk.

- II Kl.** a) Langes Materialer S. 14—54. Sammes Gram-
 matik: Formlæren, b) Langes Materialier 1—23.
 Grammatik: Formlæren.
- III Kl.** Homeri Iliad. l. 1—11. Formlæren efter Langes
 Grammatik. — Flere Uffnit af Morich's Mythologie.
- IV Kl.** Platonis Apol. Socratis. — Demosthenis oratt.
 Olynthiacæ II—III. Herodoti Historiarum l. VIII. —
 Homeri Iliad. l. I—II. — De anførte Stykker af Hero-
 dot og Homer ere læste af Disciplene paa egen Haand,
 og gennemexaminerede paa Skolen. — En Deel af den
 tidligere Læsning er repeteret. — Som Hjelpemidler ere
 benyttede Bojesens Antiquiteter, Langes Grammatik,
 Morich's Mythologie.

Hebraisk.

- III Kl.** Gen. c. I—II. Whitte's Grammatik: Lydlærens

1 og 2 Kapitel, Bøiningsslæren til § 78 (Verba *v*) undtagen Talordene og Navneordenes Dannelse.

IV Kl. Gen. c. 21—39 incl. Lindbergs mindre Grammatik: Formlæren. — Med Candidaterne læst hele Genesis samt Ruths Bog.

Dansk.

I Kl. Hjorts Børneven, omtrent 150 Sider, Dplæsning, grammatikalsk Analyse, Staveøvelser, hvorved Disciplene ere gjorte opmærksomme paa Ordens Slægtskab. — Barfods poetiske Læsebog S. 255—311; 10 Digte udenad. — Dvelse i mundtlig Fortælling. Stiil 3 Timer ugentlig paa Skolen, deels Gjenfortælling af Smaa-historier, deels efter Dictat. 1 Time ugentlig er der deels med, deels for Disciplene læst forskellige Stykker af danske Forfattere.

II Kl. Holsts profaiske Læsebog henved 300 Sider; Dplæsning, grammatikalsk Analyse. Barfods poetiske Læsebog henved 100 Sider; 11 Digte udenad. Tabel-larisk Udsigt over Grammatikens Formlære; af Benhøiens Grammatik udvalgte Stykker af Formlæren. Dvelse i mundtlig Fortælling. Stiil 2 Timer ugentlig paa Skolen, deels efter Dictat, deels Gjengivelse af forskellige Smaastykker meest af fortællende Indhold, deels Oversættelse fra Tydsk af Stykker, som netop med Hensyn hertil iforveien ere gennemgaaede. Den ene af de 2 ugentlige Stile er i den sidste Tid udarbejdet hjemme.

III Kl. Holsts profaiske Læsebog omtrent 200 Sider, 9 Digte udenad. Benhøiens Grammatik, Syntaxen. Dvelse i mundtlig Fremstilling, deels Fortælling, deels Udvikling af et eller andet opgivet og forud gennemgaaet Emne. — Stiil 1 Gang ugentlig, udarbejdet

hjemme, deels Oversættelse (fra Latin, Tydsk, Fransk), deels Besvarelser af blandede Dpgaver.

- IV Kl.** Som Mønster for Stilen er der for Disciplene oplæst og gennemgaaet Stykker af forskellige Forfattere. Mundtlige Dvelfer, navnlig Udvikling af Sætninger eller Begreber, hentede fra Religions- og Sædelæren. Stiil 1 Gang om Ugen, udarbejdet hjemme; Dpgaverne deels historiske, deels hentede fra Religions- og Sædelæren, deels blandede; enkelte Gange Oversættelser. Forskjellige Digterværker, navnlig af Baggesen, Ahlenschläger, J. E. Heiberg ere læste deels med, deels for Disciplene.

Tydsk.

- I Kl.** Riises mindre Læsebog S. 22—157. Hjorts mindre Grammatik, med Forbigaaelse af de uregelmæssige Verber.
- II Kl.** Hjorts Læsebog S. 63—91, 115—154, 158—174; nogle Digte udenad; Hjorts mindre Grammatik; en deel Vocabler efter Wichmanns Erindringsbog.
- III Kl.** Hjorts Læsebog S. 312—352, 410—445, 482—490; Poesie: 578—596. Sammes større Grammatik: Formlæren samt af Syntaxen 1ste Hovedstykke og 2det Hovedstykke I. — 4 Stile maanedlig.
- IV Kl.** Götz v. Berlichingen og Wilhelm Tell. 3 Grammatik det samme Pensum som 3die Kl. Nogle mundtlige Dvelfer og 2 Stile maanedlig.

Franskt.

- I Kl.** Dvelfer i Dplækning, 1 Time ugentlig.
- II Kl.** a) Borrings Læsebog for Begyndere S. 31—50, 98—110. Sammes Læsebog for Mellemklasser S.

- 159—201. — Sammes Grammatik: Formlæren. b) Borring's Læsebog for Begyndere S. 1—44. Sammes Grammatik: Formlæren til de uregelmæssige Verber.
- III. Kl. Borring's Etud. litt. S. 1—21, 48—153. Sammes Grammatik: Formlæren og af Syntaxen: Læren om Artiklen, Nomina og Pronomina. I mundtlig Stil ugentlig.
- IV. Kl. Bjerring's Lect. franç. sec. edit. S. 10—19, 34—97, 113—162. Borring's Grammatik: Formlæren og Syntaxen. Nogle mundtlige Dvælses især efter Abraham's Stilsøvelser og 2 Stile maanedlig.

Religion.

- I Kl. Hersleb's større Bibelhistorie S. 32—92, 155—197 (efter den nyere Udgave). Luthers lille Katechismus læst heelt, undtagen Stykket om Alterens Sakrament. 30 Psalmer (af nogle kun enkelte Stropher).
- II Kl. Hersleb's større Bibelhistorie S. 173—260 (ny Udg.). Som Veiledning i Religionslæren er brugt nogle dikterede Paragrapher. 18 Psalmer (af nogle kun enkelte Stropher).
- III Kl. Krog Meyers Lærebog S. 60—178 (2det Kap.). Hersleb's Bibelhistorie S. 155—217. (ny Udg.)
- IV. Kl. Krog Meyers Lærebog S. 1—178 (1ste og 2det Kap.), Johannes Evangelium Kap. 1—11.

Historie.

- I Kl. Kofod's fragmentariske Historie fra Baldemar 1 til den nyeste Tid.
- II Kl. Det romerske Keiserdømmes og de tre nordiske Rigers Historie.
- III Kl. Danmark's Historie fra 1319 til den nyeste Tid

(efter Allens Lærebog). De øvrige europæiske Staters Historie fra Reformationen indtil den franske Revolution.

- IV. Kl. Danmarks Historie (efter Allens Lærebog). De øvrige Staters Historie fra Reformationen til den franske Revolution, samt Frankrigs Historie efter Revolutionen.

I de tre øverste Klasser bruges Kofod's Udtojs af Verdenshistorien.

Geographie.

- I Kl. Europa fra Frankrig til Enden, samt de 4 andre Verdensdele.

- II Kl. Europa fra Holland til Enden, samt de indledende Oversigt over de øvrige Verdensdele.

- III Kl. Afrika og Amerika.

- IV Kl. Asien, Afrika, Amerika og Australien.

I nederste Klasse bruges Ingerslev's mindre, i de 3 øverste Sammes større Geographie.

Mathematik.

- I Kl. Tavleregning efter Ursin's Regnebog, Brøf, Regulerladetri, i hele Tal og i Brøf.

- II Kl. Arithmetik: Læren om de 4 Regningsarter, Parttagning, Brøf, Decimalbrøf, Bogstavregning, Kvadratrod og Ligninger af 1ste Grad.

Geometrie: Indledning, Vinkler, Trianglers Congruents, Paralleler og Parallelogrammer.

I denne Klasse bruges ingen Lærebog.

- III Kl. Berg's Arithmetik 1—7 Kap. Sammes Geometrie: Første Hovedafdeling.

- IV Kl. Berg's Arithmetik. 1—10 Kap. Sammes Geometrie: Anden Hovedafdeling. — Med Candidaterne er hele Geometrien og Arithmetiken (med Indbegrebet af kvadratiske Ligninger, Rædebrøf og Logarithmer) gennemgaaet.

5.

Skolens 4 Stipendier, hvert paa 20 Rbdlr., have været tillagte: Petersen, Theissen, Claudi og L. Kruuse; det Schouffe Legat, 35 Rd. 24 ß, Petersen. Fri Skolegang have foruden de fire ovennævnte endnu følgende Disciple nydt, nemlig: Laurent, P. F. Rønne, Meitzner, Kirchheiner, Thye, Madsen, Dyrchauge, Lange og Jensen.

Skolens forhenværende Discipel, nu afdøde Etatsraad J. H. Schouw, hvis Pietet Skolen alt tidligere har at takke for et forholdsmæssigt Legat, har i det af ham og Hustru under 10 Marts 1818 oprettede Testamente atter tilvendt Skolens flittige og trængende Disciple sin Understøttelse. Nædenstaaende er et Afstryk af Fundatsen desangaaende.

Fundats

for

Etatsraad Jacob Henrik Schouws og hans Hustrue Susanne Bechmanns Stiftelse oprettet d. 10 Marts 1818 og allernaadigst confirmeret d. 7 Juli 1840.

§ 6.

Til en uformuende, skikkelig og haabesuld Student 40 Rbdlr. Dette Stipendium kan nydes i det samme Aar, Stipendiaten er bleven Student (da i dette Aar andre Beneficia academica sjelden erholdes) og kan beholdes i 2 Aar, om han til Examen philologicum og philosophicum har faaet Characteren *haud illaudabilem*, men i 4 Aar naar han har faaet *laudabilem*.

Dog have vi bestemt, at for første Gang skal disse fyrretyve Riggsbankdaler tilfalde Etatsraad Dalls og Fru U. D. Debés

Sønner til lige Deling, saalænge indtil de have opnaaet det 21de Aar, saaledes at, naar een ei længer nyder det, erholder den eller de Andre hans Andeel; efter den Tid forholdes med dette Stipendium, som oven er meldt.

§ 7.

Til den Discipel fra Bordingborg Skole, (hvorfra jeg J. H. Schouw er dimitteret) som ved Examen artium viser den bedste Fremgang, og behøver Understøttelse, gives 20 Rbdlr., hvilke Tyve Rigsbankdaler Stiftelsens Directeurer aarlig afgiver til Universitetets-Directionen, for at lade ham samme udbetale. Da det er en Selvfølge, at dette ei kan have Sted, saalænge Bordingborg Skole ikke er en fuldstændig lærd Skole, ville Directionen for Universitetet, indtil dette skeer, behage at lade samme ubetale til den Student, der ved Examen artium viser bedst Fremgang og behøver Understøttelse. Men, saasnart Bordingborg Skole er bleven en fuldstændig lærd Skole, bliver i de Aaringer, naar ingen Discipel fra Bordingborg Skole er dimitteret, som kan behøve dette Stipendium, disse 20 Rbdlr. af Directionen for Universitetet at afgives til Rector ved Bordingborg Skole, som da efter sit bedste Skjønnende uddeler samme til de meest haabefulde og trængende Disciple i Skolens øverste Klasse.

Tillæg

henhørende til Fundatsen.

(19). Naar det i Foundationens 1ste Afdeling 6te § omtalte Stipendium i sin Tid bliver ledigt, udnævner Consistorium Universitatis Hauniensis dem, som skal nyde det, og ville samme behage at udnævne en Student fra Bordingborg

Skole, hver anden eller tredie Gang det bliver ledigt, naar saadan dertil trængende og dulig findes.

Examens Schema.

Formiddag.
(Kl. 9).

Eftermiddag.
(Kl. 3).

Den 23de September.

4 Kl. Latin.
3 „ Tydsk.
2 „ Fransk.

4 Kl. Mathematisk.
3 „ Græsk.
1 „ Historie og Geographie.

Den 24de September.

4 Kl. Fransk.
3 „ Latin.
2 „ Dansk.

3 Kl. Tydsk.
2 „ Mathematisk.
1 „ Dansk.

Den 25de September.

4 Kl. Tydsk.
3 „ Fransk.
1 „ Latin.

4 Kl. Historie og Geographie
3 „ Religion.
2 „ Græsk.

Den 26de September.

4 Kl. Græsk.
3 „ Historie og Geographie.
1 „ Tydsk.

3 Kl. Hebraisk.
2 „ Latin.
1 „ Religion.

Den 27de September.

4 Kl. Religion.
3 „ Mathematisk.
2 „ Historie og Geographie.

4 Kl. Hebraisk.
2 „ Religion.
1 „ Regning.

Til at overvære Examen indbydes herved ærbødigst Disciplenes Fædre og Børgere, ligesom Skolens øvrige Velvendere.

Vordingborg lærde Skole den 7de September 1844.

Fr. Lange.